

U OFANZIVI PROTIV DOMAĆIH IZDAJNIKA

Značaj Slovenačkog primorja za neprijatelja postajao je svakim danom sve veći. Ne samo zbog toga što su preko Trsta i Gorice vodile važne komunikacije, koje su povezivale italijanski front sa pozadinom, već i zato što je pomeranjem italijanskog fronta rasla mogućnost da se savezničke trupe iskrcaju u Istri i Tršćanskom zalivu, pa otuda najkraćim pravcem produže prema Austriji i Bavarskoj. Nemačka komanda se ozbiljno pripremala i za tu mogućnost, pa je na teritoriju Istre, Slovenačkog primorja i Furlanije dovlačila nove snage i sve češćim ofanzivnim akcijama protiv partizanskih snaga pokušavala da sredi stanje u neposrednoj pozadini eventualnog budućeg fronta.

Ojačani pritisak okupatorskih snaga protiv jedinica NOV, domaćim izdajnicima organizovanim u domobranske oružane formacije, poslužio je za širenje njihovog uticaja i uspostavljanje novih uporišta u Slovenačkom primorju. Poziv AVNOJ-a da prestanu sa bratoubilačkom borbom i upozorenje da će biti amnestirani ako se priključe jedinicama narodne vojske nije naišao na očekivani odziv.

Zato je vojnopolitičko rukovodstvo u Slovenačkom primorju i Gorenjskom u drugoj polovini 1944. godine usmerilo svoj rad na upoznavanje stanovništva sa stvarnom situacijom u svetu. Istovremeno je poduzet niz napada naših jedinica na domobranska uporišta i vršen sve jači pritisak na Dolomite, koji su bili centar domobranstva odakle se njihov uticaj širio u Gorenjsko i Slovenačko primorje.

U drugoj polovini jula 1944., dok je Prešernova brigada pripremala i izvršila napad na Jesenice sa namerom da izvuče i mobiliše tamošnje stanovništvo, neprijatelj je protiv oslobođene teritorije u Slovenačkom primorju pođuzeo novu ofanzivu. Ofanziva je počela 19. jula, a završila se sredinom avgusta. Snage neprijatelja su bile jačine oko 2.500 vojnika pripadnika 10. SS policijskog puka, 139. brdskog lovačkog puka, nastavnog puka »Brandenburg« i nekih drugih nemačkih i domobranskih jedinica.

U prva četiri dana neprijatelj je, posle teških borbi sa Vojkovom brigadom i 30. divizijom, koje su se nalazile na širem području Cerkna, zauzeo oslobođenu teritoriju na sektoru Cerkna i Šentviškogorsku visoravan. Naše jedinice su se povukle na Šebreljsku visoravan, a zatim u Trnovsku šumu i na sektor Čepovana. Međutim, neprijatelj je sa sedam kolona krenuo i prema tom delu oslobođene teritorije, ali sa mnogo manjim uspehom nego u prvom delu ofanzive. Pojedine njegove kolone (na Banjškoj visoravni i u Vipavskoj dolini) od jedinica 30. divizije i Gradnikove brigade su bile potpuno razbijene. U naše ruke pali su mnogi zarobljenici i još više oružja.

Mada je neprijatelj u narednim danima uspeo da potisne naše snage sa Banjške visoravni i iz Čepovanske doline, borbe u Trnovskoj šumi nisu prestale ni sledećih četrnaest dana. Neprijatelj se utvrdio u Trnovu, Lokvama i Lažni odakle je preduzimaao nanade protiv naših snaga u dubini šume, a one su u nekoliko navrata pokušavale da ga isteraju iz novih uporišta i ponovo uspostave oslobođenu teritoriju. Međutim, to im nije uspelo i izgledalo je da neprijatelj nema nameru da se povuče iz Trnovske šume i Čepovanske doline.

Komanda korpusa je procenila da će neprijateljjev pritisak i dalje jačati i da treba računati čak i sa gubitkom oslobođene teritorije. Stoga je u dogovoru sa Glavnim štabom NOV i PO Slovenije odlučila da se svi teži ranjenici, bolesnici i invalidi evakuišu sa teritorije Slovenačkog primorja, preko železničke pruge Ljubljana — Postojna — Trst u Notranjsko, odakle bi savezničkim avionima bili prebačeni u bolnice u Južnoj Italiji.

Pored većeg broja manjih bolnica i prihvatilišta, na operativnom području 9. korpusa najveće su bile bolnice »Pavla« i »Franja«.¹⁵² Bolnica »Franja« se nalazila u skrivenim barakama u blizini Cerkna. Od decembra 1943. godine, kada je izgrađena prva baraka, do kraja rata u njoj se lečilo ukupno 1.685 ranjenih i bolesnih boraca. Bolnica »Pavla«, bila je smeštena u Trnovskoj šumi. Mada je neprijatelj naslućivao gde bi se one mogle nalaziti, ipak ih nikad nije mogao otkriti. Bolnica »Franja« je bila za partizanske prilike vanredno dobro organizovana: imala je sopstvenu električnu centralu i rendgenski aparat. U toj bolnici se lečilo i mnogo ranjenika iz Prešernove brigade.

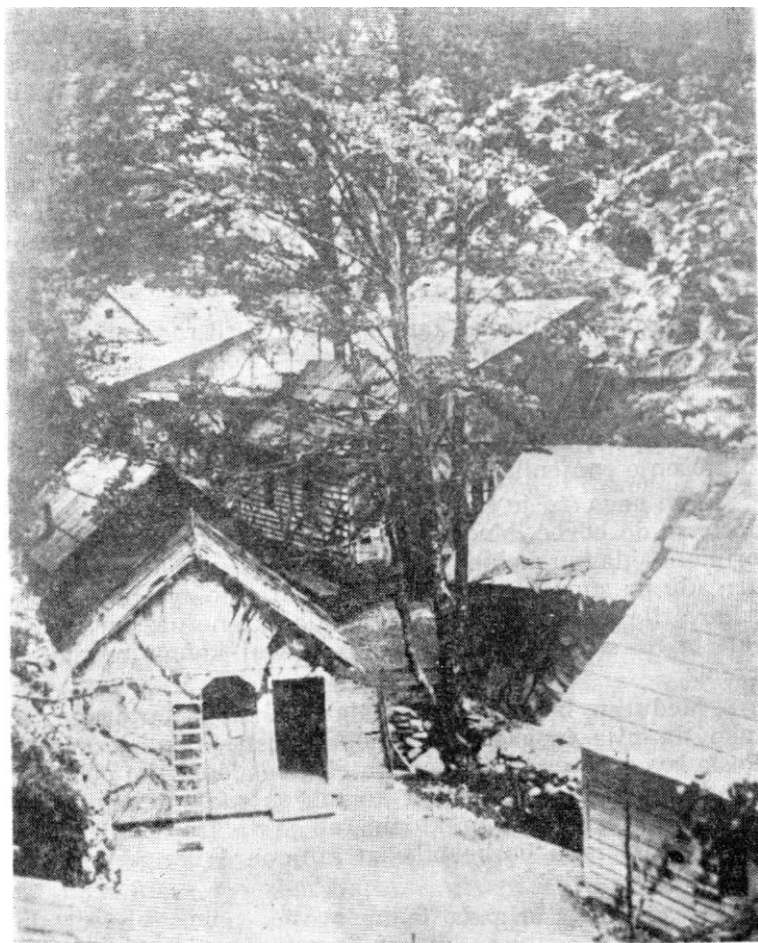
Mada neprijateljeva ofanziva u Trnovskoj šumi još nije bila završena, komanda 31. divizije prikupila je 14. avgusta sve svoje jedinice na sektoru Cerkna i njihove komande upoznala sa novim zadatkom. U popodnevним časovima u Cerknu je divizija prihvatila trideset teških ranjenika i invalida iz bolnice »Franje« i krenula na put.

U normalnim uslovima kolona bi se do železničke pruge kretala preko Zelina, Dolenje Trebuše, Čepovana, Otlice, Cola i Bukovja. Međutim, ova marš-ruta nije dolazila u obzir, pošto je neprijatelj imao nova uporišta u Čepovanu i Lokvama. Stoga je odlučeno da kolona već u Zelinu krene preko reke Idrijce i da se popne u Jagršče, a zatim da preko Oblakovog vrha produži za Vojsko i dalje preko Mrzle rupe za Otlicu. Kolona sa ranjenicima je posle četrnaestčasovnog marša preko Oblakovog vrha stigla u Vojsko. Tu je prenoćila, a zatim produžila u Otlicu, gde se ranjenicima i bolesnicima iz »Franje« priključila veća grupa težih ranjenika iz bolnice »Pavle«.¹⁵³

U Otlici je naročita pažnja posvećena organizovanju i obezbeđenju marša, naročito prilikom prelaska železničke pruge. Odlučeno je da Gradnikova brigada krene dan ranije da bi na suprotnoj strani pruge organizovala prihvat i obezbeđenje glavne kolone sa ranjenicima. Obezbeđenje

¹⁵² Bolnice se nazivaju prema njihovim upravnicima (Jerina dr. Pavla i Bidovec dr. Franja).

¹⁵³ IIRP, fase. 226-III. O broju ranjenika, koji su bili prebačeni u Notranjsko navode se razni podaci. Najverovatniji je podatak iz zapovesti štaba 31. divizije od 16. avg. 1944. gde je spomenuto 70 ranjenika.

Bolnica »Franja«

kolone do pruge vršila je Kosovelova brigada iz 30. divizije.

Gradnikova brigada je napustila Otlicu 16. avgusta, a ostale jedinice 31. divizije sledećeg dana. Na čelu divizijske kolone kretala se Prešernova brigada. U sredini su se nalazili prištapski delovi, a na začelju jedinice Vojkove brigade. Kolona je bez smetnji stigla na sektor Bukovja u blizini Postojne gde se smestila po šumama.

U toku dana jedinice su se odmarale i pripremale za prenošenje ranjenika preko pruge. Formirane su posebne ekipe nosača — po dvanaest nosača sa jednim starešinom na svakog ranjenika ili bolesnika. Svaki borac, a posebno svaki komunista i skojevac, bili su upoznati sa značajem i načinom izvršenja zadatka.

Nakon pada mraka kamioni su dovezli ranjenike i bolesnike do glavnog puta Ljubljana — Postojna, gde su ih preuzeli nosači i u najvećoj tišini krenuli sa njima prema železničkoj pruzi. U prethodnici kolone se nalazila Vojkova brigada, izuzev jednog bataljona, koji je bio određen za nošenje ranjenika.

Pre nego što je čelo kolone stiglo do železničke pruge došlo je do borbe. Međutim, neprijatelj u bunkerima nije primetio glavnu kolonu sa ranjenicima, već Gradnikovu brigadu na suprotnoj strani pruge. Gradnikova brigada je odgovorila na vatru i pokušavala da skrene pažnju neprijatelja na sebe i tako omogućiti glavnoj koloni nesmetan prelaz.

Međutim, bunker i su se nalazili blizu jedan drugome, tako da nije mogao ostati neprimećen prelazak pruge. Posle izvesnog vremena neprijatelj je gađao, kako položaje Gradnikove brigade, tako i kolonu sa ranjenicima. Veza je bila na više mesta prekidana, ali je na kraju pruga bila pređena. U toku borbe bila su ranjena 4 borca Vojkove brigade.

Gradnikova brigada je na svojim položajima ostala sve do zore i povremeno uznemiravala neprijatelja. Međutim, njemu je već bilo jasno da se u toku noći preko pruge prebacila jača partizanska jedinica. Zato je nastavio sa artiljerijskom i minobacačkom vatrom po šumama Javornika, ali bez rezultata.

Kolona sa ranjenicima je u šest časova stigla do puta, gde su na ranjenike već čekala kola, koja su stigla iz Loške doline. Ranjenike su nosilima preneli na kola i posle dužeg odmora u toku dana također produžili marš za Lošku dolinu.

Prešernova brigada je stigla na cilj, ali njen zadatak nije bio još završen. Zbog čestih domobranskih upada u Lošku dolinu saveznički avioni nisu više pristajali tu već u Beloj krajini. Stoga su dva bataljona Prešernove brigade dobila zadatak da 21. avgusta sa ranjenicima produže u Kočevski Rog, a zatim da se vrate u selo Kozaršče u sastav svoje brigade.

Mada se Prešernova brigada zadržala na teritoriji 7. korpusa samo nekoliko dana, bilo je dovoljno da se borci upoznaju sa prilikama na toj strani bivše jugoslovensko-italijanske granice. Videli su da je partizanska pozadina u Loškoj dolini dobro organizovana (imali su priliku da učestvuju i na prikazivanju filmskih novosti), ali da se oseća veći nedostatak hrane nego u Slovenačkom primorju. Naročito su bili obradovani posetom komandanta Glavnog štaba NOV i PO Slovenije Franca Rozmana, koji je izvršio smotru brigade i interesovao se za prilike u Gorenjskom i Slovenačkom primorju, pa i za uspehe brigade.

Glavnina divizije se vratila nazad istim pravcem kojim je i došla 24. avgusta. Prešernova brigada se, međutim, vraćala drugim pravcem. Dvadeset šestog avgusta između Javornika i Snežnika prebacila se u selo Jurešče sa namerom da u toku noći pređe železničke pruge: Postojna — St. Peter (sadašnja Pivka) — Rijeka i St. Peter — Trst. Taj pravac je bio izabran i zato što je brigada dobila zadatak da iz Notranjskog prebaci u Slovenačko primorje jedan brdski top kal. 75 mm. Sem toga, na ovom pravcu pruge su bile slabije čuvane nego u blizini Postojne. Brigada je imala i mogućnost da obe pruge pređe iznad železničkih tunela (prvu kod Narina i drugu kod Košane), gde je razmak između neprijateljskih bunkera bio znatno veći. Sa brigadom se privremeno kretala i jedna četa dezertera iz nemačkih jedinica — pripadnika raznih sovjetskih nacionalnosti. Brigada je, zahvaljujući dobrom vodiču, prešla prvu železničku prugu preko tunela, a da je neprijatelj uopšte nije primetio. Međutim, neprijateljeve straže pored

ulaza u tunel čule su kloparanje točkova topa koji se kretao na začelju kolone, pa su uzbunile susedna uporišta. Uskoro zatim iznad tunela počele su da trešte mine, ali ni jedna od njih nije pogodila cilj. Vatra neprijateljevih minobacača je prestala tek onda kada je kolona bila već daleko od prve pruge.

Druga prepreka je bila znatno teža od prve. Neprijatelj je očigledno naslućivao šta se na tom sektoru dešava, pa je ojačao obezbeđenje pruge St. Peter — Trst, a i uspostavio novu zasedu iznad tunela kod Košane. Tako se Prešernova brigada našla u veoma kritičnoj situaciji. Ispred i pozadi imala je železničke pruge sa neprijateljem na položajima, a desno St. Peter sa jakim garnizonom odakle bi neprijatelj mogao intervenisati većim snagama.

Prethodnica je uspjela da se u najvećoj tišini približi neprijateljevoj zasedi iznad tunela na nekoliko metara. Neprijatelj je prvi otvorio vatru, ali se posle kratkog i žestokog okršaja morao povući. Tada je po koloni otvorena vatra iz minobacača iz susednih uporišta. Mine su padale i po samoj koloni, pa je od njihovog dejstva devet boraca ranjeno. Jedan od njih je kasnije umro. Tom prilikom brigada zamalo da nije izgubila i svoj top. Više mina palo je neposredno ispred konja, koji su se uplašili i povukli top u jarak pored puta. Dok su borci koji su bili zaduženi za osiguranje topa nastojali da ga ponovo izvuku na put, iznenada su i oni bili napadnuti od jedne jače grupe neprijateljevih vojnika, pa su se morali povući. Top sa konjima je bio, u stvari, već u neprijateljevim rukama kada su komesar brigade Davorin Ferligoj i komandant 3. bataljona Janez Ceferin Golob sa grupom boraca izvršili protivnapad, odbacili neprijatelja i na taj način spasli top.

Brigada je morala u toku noći da savlada i treću prepreku — put Postojna — Trst. Međutim, ona je već toliko kasnila da to nije mogla više učiniti pod zaštitom mraka. Stoga je komanda brigade odlučila da kolona predani iznad sela Sajevče. Jedinice su se pripremale za kružnu odbranu i ostale čitav dan na položajima. Dan je prošao mirno jer je neprijatelj očigledno bio ubeđen da se partizanska kolona već u toku noći prebacila i preko ceste Postojna — Trst.

Padom mraka brigada je prešla i poslednju prepreku i bez ikakvih smetnji stigla na sektor Bukovje, Podkraj gde se odmarala do 31. avgusta.¹⁵⁴

Domobranstvo u Dolomitima

Ofanziva, koju je komanda 9. korpusa isplanirala protiv domobranske »republike« u Dolomitima (u trouglu između Ljubljane, Skofje Loke i Idrije), bila je usklađena sa tadašnjom vojnopolitičkom situacijom na jugoslovenskom ratištu.

Sporazum Tito-Subašić bio je nesumnjivo jedan od značajnih uspeha našeg narodnooslobodilačkog pokreta. Jugoslovenska kraljevska vlada u emigraciji je morala da prizna Narodnooslobodilačku vojsku za jedinu vojnu formaciju, koja se u Jugoslaviji stvarno bori protiv okupatora, a ujedno se morala na pritisak zapadnih saveznika odreći »vojske u otadžbini« generala Mihailovića, koji je ujedno bio i vojni ministar emigrantske vlade. U vezi sa tim sporazumom radio Slobodna Jugoslavija 31. avgusta objavio je poziv Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije pripadnicima kvislinških vojnih formacija da se do 15. septembra jave u jedinice Narodnooslobodilačke vojske.

U Sloveniji se taj poziv odnosio na pripadnike domobranskih formacija, koje su na području bivše ljubljanske pokrajine dejstvovala u okviru slovenačkog domobranstva, u Slovenačkom primorju pod nazivom »Slovenački narodni osiguravajući zbor« i u Gorenjskom »gorenjsko domobranstvo«. Pored domobranskih formacija, u Sloveniji (u Dolomitima) je dejstvovalo i nekoliko manjih četničkih odreda.

¹⁵⁴ IIRP, fase. 224-II (15-dnevni izveštaji štaba 9. korpusa od 28. 8. 1944 i 5. 9. 1944); IIRP, fase. 281-IV (zapovesti štaba 31. divizije 14—19. 8. 1944); IIRP, fase. 226-III (15-dnevni izveštaj štaba 31. divizije od 2. 9. 1944); IIRP, fase. 280a-VI (dopis štaba Prešernove brigade od 30. 8. 1944); IIRP, fase. 91-11 (»Enaintrideseta — samaritanska divizija«); IIRP, mikroteka, film 8, snimak 117; SUB NOR Slovenije (sećanja Rudolfa Hribernika, Franca Leskovca i Franca Rehara).

Dolomiti su bili jedno od najznačajnijih, a možda i najznačajnije domobransko uporište u Sloveniji. Posle povlačenja i rasformiranja Dolomitiskog partizanskog odreda, krajem oktobra 1943., domobranski uticaj usled angažovanja partizanskih snaga na drugim mestima tako je brzo porastao da je u periodu od nekoliko meseci skoro svako veće selo u Dolomitima dobilo svoj domobranski garnizon i da se u Dolomitima više nisu mogle zadržavati ne samo partizanske jedinice već ni politički radnici. Razloga za to je bilo više. Pre svega, domobranski garnizoni su uz aktivnu podršku stanovništva uspeali da organizuju potpunu kontrolu nad svojom teritorijom. U slučaju kada bi bila primećena neka jedinica ili grupa partizana odmah su preduzimali, oslanjajući se na jake garnizone u Vrhnici, Ljubljani, Skofjoj Loki, Gorenjoj Vasi i Idriji, odgovarajuće mere da se oni unište ili odbace preko žičanih prepreka. (One su se protezale duž nekadašnje nemačko-italijanske granice i osiguravale su domobransku »republiku« u Dolomitima od upada jačih partizanskih snaga sa severa).

U severnom delu Dolomita bile su raspoređene sledeće domobranske posadne čete: 44. četa u Rovtama i na Sv. trije kralja, 42. četa u Polhovom Gradcu, 43. četa u Horjulu i St. Joštu (sadašnji Sentjošt), 46. četa u Hotedršici i 45. četa u Logatcu. U nekoliko navrata u Dolomitima i severno od njih dejstvovao je i 2. domobranski pokretni bataljon pod komandom Vuka Rupnika, sina nemačkog »prezidenta« u ljubljanskoj pokrajini Leona Rupnika. To je bila dobro naoružana udarna formacija sa 500 — 600 pripadnika-dobrovoljaca. Sve te jedinice bile su potčinjene komandi u Ljubljani.

Na severnoj strani žičanih prepreka, u Gorenjskom, domobranske jedinice su se nalazile na Crnom vrhu iznad Polhovog Gradca, zatim u Suhom dolu, Lučinama i Gorenjoj Vasi. U svim tim garnizonima bile su i nemačke graničarske i žandarmerijske jedinice.

U severozapadnom delu, na teritoriji Slovenačkog primorja, nalazila su se domobranska uporišta, čiji su garnizoni bili potčinjeni komandi »Slovenačkog narodnog osiguravajućeg zbora« u Trstu. U to vreme se u Slovenačkom primorju nalazilo ukupno 15 domobranskih četa sa oko 1.800 pripadnika. Njihove čete su bile razmeštene duž

bivše italijansko-jugoslovenske granice a, između ostalog, i u Veharšama iznad Idrije i u Postojni. U Veharšama se nalazila 10. četa, koja je jedan svoj vod isturila u Goru iznad Idrije. Taj vod se početkom septembra 1944. razvio u samostalnu 17. četvu. Kasnije, u oktobru, domobranstvo u Slovenačkom primorju je bilo reorganizovano u četiri bataljona sa štabovima u Idriji, Postojni, Prestranku i Ilirskoj Bistrici.

Početkom septembra 1944. u Dolomitima su bila locirana i četiri četnička odreda: Gorenjski, Dolenjski, Notranjski i Sočki, a u planu je bilo formiranje i petog — Štajerskog. U svakom od tih odreda bilo je 120—140 ljudi. Svoje logore su često menjali, a sa Nalcima nisu saradivali otvoreno, mada su ih oni snabdevali oružjem i municijom. Tešnju saradnju su imali sa slovenačkim domobranima, koji su ih čuvali od partizanskih napada. Četnički logori su se, po pravilu, nalazili u neposrednoj blizini domobranskih uporišta. U strahu od partizana i znajući za slabu borbenu vrednost svojih jedinica, četničke komande se nisu upuštale u borbe sa partizanskim jedincama, izuzev u pratnji svojih saveznika, već su se zadržavale što dublje u Dolomitima. Domobranska komanda je prihvatila četnike i nudila im podršku zbog toga što je i ona imala korist od toga. Nosili su se mišlju da se na kraju rata i oni proglase četnicima.¹⁵⁵

Pored domobranskih i četničkih jedinica na tom sektoru nalazile su se i mnoge nemačke jedinice. U Idriji se i dalje zadržavao bataljon »Hajne«, a pored toga i 2. bataljon 10. SS policijskog puka. Taj se bataljon nastanio u Idriji, Spodnjoj Idriji i Godoviču. Prvi bataljon 10. SS policijskog puka zadržavao se na sektoru Trsta, a 3. bataljon na sektoru Gorice. U svakom bataljonu je bilo oko 600 vojnika. Na suprotnoj strani bivše italijansko-jugoslovenske granice nemački žandarmi i graničari su se nalazili u Gorenjoj Vasi (107 ljudi), Lučinama (100 ljudi), na Crnom vrhu iznad Polhovog Gradca (109 ljudi), u Poljanama (oko 30 ljudi) i Gabrku (16 ljudi).

¹⁵⁵ Da takva računica nije bila neosnovana vidi se i po tome što su zapadni saveznici predali našim vlastima veći deo domobrana koji su na završetku rata pobjegli ispred jedinica NOV u Korušku, a četnike nisu hteli da izruče.

Početak septembra, kada je otpočela ofanziva 9. korpusa protiv slovenačkih izdajnika u severnom delu Dolomita, neprijatelj je imao sledeće garnizone (u zagradi je broj vojnika u odgovarajućem garnizonu): Skofja Loka (preko 2.000), Crni vrh iznad Polhovog Gradca (225), Gabrk (16), Poljane (oko 30), Gorenja Vas (257), Lučine (143), Suhi dol (97), St. Jošt (56), Sv. trije kralji (46), Rovte (148), Idrija (459), Spodnja Idrija (oko 100), Godovič (oko 80), Hotedršica (90), Logatec (oko 200), Veharše (oko 150) i Gora iznad Idrije (preko 50).

Neprijateljevi garnizoni, naročito domobranski u Dolomitima, bili su jako utvrđeni i dobro naoružani. Kao primer navodimo uporište u Rovtama sa 13 bunkera i žičanim preperkama, 148-članskom posadom sa dve haubice, jednim protivavionskim topom, tri teška minobacača, 18 teških i 22 laka mitraljeza. Slično stanje je bilo u pogledu naoružanja i utvrđenja i u ostalim domobranskim uporištima.

Moralno-političko stanje u domobranskim jedinicama bilo je dosta dobro. To je bila posledica intenzivne neprijateljeve propagande i odsutnosti partizanskih jedinica. Ako se tome doda i činjenica da u unutrašnjosti Dolomita nije bilo nemačkih garnizona i da su domobrani protiv partizana često dejstvovali samostalno, onda je bilo dosta lako domobrane držati u uverenju da se oni ne bore za nemačke interese, već za dom i veru, pa u krajnoj liniji i za engleske interese protiv komunista. To je bio i jedan od glavnih razloga da je poziv AVNOJ-a u Dolomitima naišao na veoma slab odziv.

Stoga je komanda 9. korpusa odlučila da uzastopnim napadima na pojedine domobranske garnizone i upadima u unutrašnjost Dolomita prikaže tamošnjem neprijatelju i stanovništvu snagu Narodnooslobodilačke vojske i time ubrza raspadanje kvislinških formacija. U toj nameri izvršila je i neke organizacione promene. Računajući na dugotrajnije dejstvovanje glavnine korpusa na sektoru Dolomita, formirana su četiri odreda, koji treba da dejstvuju što samostalnije i intenzivnije, sa namerom da se na ostalim sektorima ne oseti mnogo odsutnost brigada i divizija. To su bili Jeseničko-Bohinjski, Kokrški, Škofje-

ločki i Dolomitski odred.¹⁵⁶ U sklopu najnovije reorganizacije bilo je formirano i gorenjsko vojno područje sa zadatkom da organizuje i rukovodi pozadinskim jedinicama i ustanovama u Gorenjskom.¹⁵⁷

Prvi udar i protivudar

Prvi udar 9. korpusa bio je namenjen najnovijem domobranskom uporištu u Crnom vrhu iznad Idrije. Već 3. avgusta, u toku neprijateljeve ofanzive u Trnovskoj šumi, na Crni vrh je stiglo 250 do 300 domobrana iz susednih uporišta gde su se počeli utvrđivati. Cim je novo uporište bilo dovoljno utvrđeno, jedan deo domobrana se vratio u svoje garnizone, a na Crnom vrhu je ostala 15. četa sa oko 150 ljudi.

Uspostavljanjem uporišta na Crnom vrhu neprijatelj je želeo da poveže Idriju sa uporištima u Vipavskoj dolini i uspostavi kontrolu nad teritorijom južno od Idrije, a ujedno da ga iskoristi kao polaznu bazu u budućim ofanzivnim akcijama protiv oslobođene teritorije na području Trnovske šume i Čepovanske doline.

¹⁵⁶ Jezgro Jeseničko-Bohinjskog odreda bio je 3. bataljon Prešernove brigade, a Škofjeločkog i Kokršskog (sa operativnim područjem na levoj obali Save) odreda jedinice Gorenjskog odreda, koji je tom prilikom bio rasformiran. Jedinice 31. divizije kasnije su često sadjestvovala, naročito sa Škofjeločkim odredom, koji je imao dva bataljona sa oko 350 boraca.

¹⁵⁷ Pored raznih odseka (obaveštajni, mobilizacijski, saobraćajni, saobraćajno-tehnički, sanitetski, higijenski, intendantski, vojni sud) komandi gorenjskog vojnog područja bile su potčinjene i kasnije formirane komande mesta Škofja Loka, Ziri, Kranj, Trzič, Bohinj, Radovljica i Jesenice.

IIRP, fase. 224-11 (izveštaj štaba 9. korpusa od 9. 9. 1944); IIRP, fase. 74-II (izveštaj obav. centra 9. korpusa, bez datuma; izveštaj obav. centra 31. divizije od 11. 9. 1944; situacijski izveštaj obav. centra 31. divizije od 6. 9. 1944); RSUP, VOS-1-89a (izveštaj oficira OZNA 31. divizije od 10. 10. 1944); IIRP (»Podrobni opis sovražnih edinic na teritoriju, kontroliranem po NOV in POS«); IIRP, mikroteka, film 7, snimci 7, 51, 53, 277 i 481; »Partizanski dnevnik« od 11. 7. 1944. i 3. 9. 1944; IIRP, fase. 91-11 (Lojze Batič: »Pet mesecev Gorenjskega vojaškega področja«); »Borec« 1955., str. 32 (Tone Lotrič: »Od Gabrške gore do Trsta«),

Stoga je komanda 9. korpusa i odlučila da uništi neprijateljev garnizon na Crnom vrhu. Taj zadatak je dobila Gradnikova brigada, a ostale jedinice bile su određene u osiguranje — Kosovelova brigada za pravac od Ajdovščine i Vipave, Bazovička brigada od Idrije, Vojkova brigada od Logatca i Hotedršice, a Prešernova brigada od Godoviča.

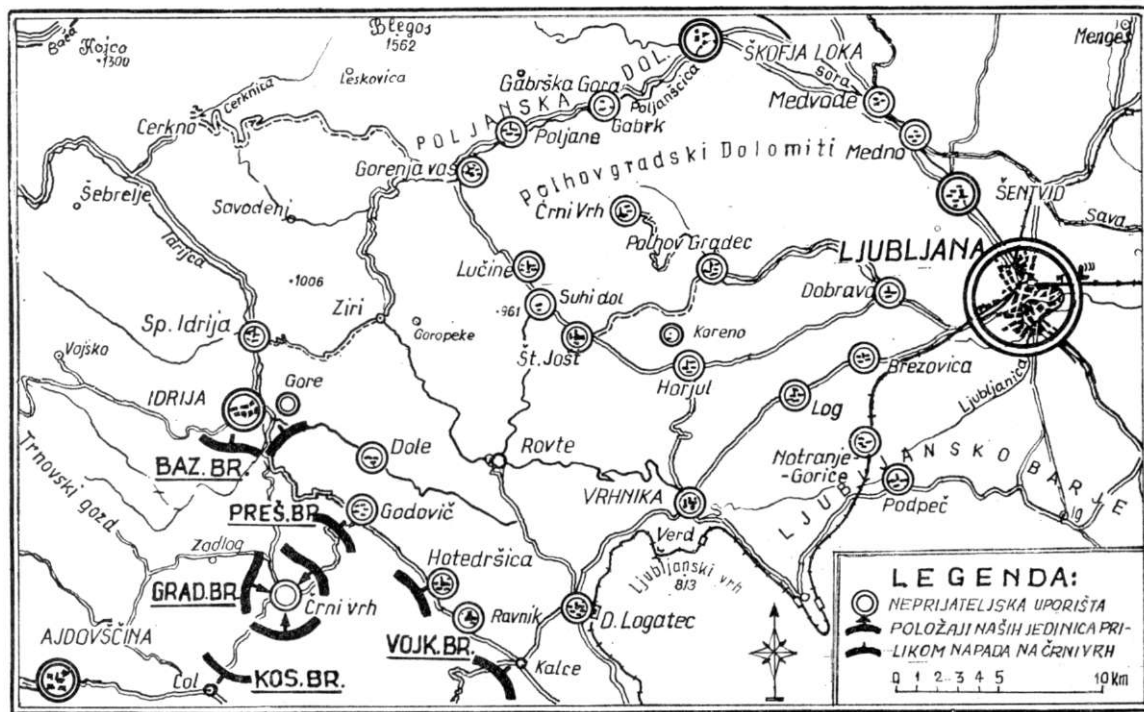
Napad na Crni vrh trebalo je otpočeti 1. septembra u šest časova ujutro uz jaku artiljerijsku podršku. Sve jedinice su već u toku noći krenule na određene položaje. Prešernova brigada je imala samo dva bataljona, s obzirom na to da je njen 3. bataljon poslužio kao jezgro za formiranje Jeseničko-Bohinjskog odreda, a novi 3. bataljon još nije bio formiran. Sa 2 bataljona brigada je zatvarala pravac od Godoviča na taj način što se 1. bataljon nalazio na levom, a 2. bataljon na desnom krilu u neposrednoj blizini Godoviča. Mada nemački garnizon u Godoviču nije bio jak (80 policajaca), mogla se iz toga pravca očekivati intervencija domobranskih snaga iz ostalih uporišta u Dolomitima, pa i iz Idrije zaobilaznim pravcem preko Godoviča. Borbeni poredak brigade bio je u dva ešelona.

Napad na Crni vrh otpočeo je prema planu, u šest časova ujutro. Mada je u toku artiljerijske pripreme bilo porušeno više utvrđenja, neprijatelj je i dalje pružao jak otpor. Borci Gradnikove brigade su se borili veoma hrabro i osvajali kuću za kućom, bunker za bunkerom.

U međuvremenu prvi napad iz Godoviča na položaje Prešernove brigade usledio je tek u 8,30 časova. Prema Pilu (trig. 746) krenula je jedna manja neprijateljeva kolona, koja je snažnom vatrom boraca u prvoj liniji bila odbačena natrag u Godovič. U tom sukobu neprijatelj je izgubio dva vojnika.

Sledeći napad iz Godoviča je bio bolje pripremljen, sa jačim snagama i stoga mnogo opasniji. Iz Idrije je neprijatelj uputio u Godovič dva kamiona sa vojnicima, ali jedan od njih je naišao na minu i tom prilikom je bilo ubijeno osam nemačkih vojnika.¹⁵⁸

¹⁵⁸ IIRP, d.a., fase. 283. Prema izveštaju organizacionog štaba slovenačkog domobranstva od 5. 9. 1944. može se zaključiti da je u Godoviču bila formirana motorizovana kolona i da je kamion naišao na minu na putu prema Crnom vrhu iznad Idrije.

Položaj naših jedinica prilikom napada na Crni Vrh

Sredinom dana neprijatelj je ponovo krenuo u napad. Uz jaku minobacačku vatru neprijatelj je pokušavao da probije položaje Prešernove brigade na istočnim padinama Pila, ali mu to ni ovog puta nije uspjelo. U međuvremenu su stigla i dva voda iz domobranske 10. čete u Veharšama. Domobranci su bili obavješteni o neuspjehu nemačkih jedinica, pa su krenuli u dolinu Zale sa namerom da izvrše obilazak i napadnu položaje Prešernove brigade u bok. Međutim, ovaj manevar je otkrio na vreme 1. bataljon i bez većih poteškoća prinudio ih na povlačenje. To je bio ujedno i poslednji pokušaj neprijatelja da se iz pravca Godoviča probije na Crni vrh, s obzirom na to da se dva sata kasnije završila i borba za ovo domobransko uporište.

Gradnikova brigada je uz pomoć 3. bataljona Kosovelove brigade, udarnog voda Vojkove brigade i artiljerije 9. korpusa toga dana postigla jedan od svojih najvećih uspeha. Od oko 150 domobrana, koliko ih je imala 15. četa, spasio se samo dvadesetak, 38 neprijateljevih vojnika je bilo zarobljeno, a svi ostali su poginuli. Naši borci su zaplenili velike količine raznog materijala, a od oružja šesnaest mitraljeza, jedan teški minobacač i mnogo pušaka.

Poraz na Crnom vrhu je u neprijateljevim redovima prouzrokovao veliku paniku. Komande susednih domobranskih uporišta, a pre svega one u Hotedršici, Gori, Veharšama i Rovtama, tražile su od svojih pretpostavljenih komandi hitnu pomoć za izvođenje protivudara u nameri da se partizani odbace što dalje od Dolomita.

Naša komanda je pogrešila što nije odmah iskoristila zabunu i strah u neprijateljevim redovima i bez ikakvog zadržavanja upala u Dolomite. To je učinila šest dana kasnije, ali tada se neprijatelj ponovo sredio i zato napad nije doneo očekivane rezultate.

Neposredno posle osvajanja Crnog vrha Prešernova brigada se vratila u Zadlog odakle je preko Otlice i Cepovana krenula na Cerkljansko i još dalje na Mrzli vrh iznad Ledina. Vojkova brigada se u to vreme nalazila u Staroj Oselici iznad Gorenje Vasi, a nekoliko dana kasnije stigla je i Gradnikova brigada.

Dok je neprijatelj očekivao udar iz pravca Crnog vrha prema Hotedršici, komanda 31. divizije pripremala mu je iznenađenje na sasvim drugom sektoru. Prešernova bri-

gada je 7. septembra dobila zadatak da iznenadnim jurišem osvoji domobransko uporište u Suhom dolu. Preko obavještajnih organa, koji su već duže vremena održavali vezu sa nekim domobranima u tom uporištu, saznalo se da u Suhom dolu vlada velika anarhija. Stoga je komanda divizije zaključila da se uporište može osvojiti bez većih priprema, na prepad.

Iste noći u dubinu Dolomita krenule su još tri odabrane udarne grupe pod rukovodstvom najviših starešina. Udarne grupa Prešernove brigade pod komandom zamenika komandanta divizije Rudolfa Hribernika, rodom iz Horjula, dobila je zadatak da se neprimetno približi domobranskom uporištu u Horjulu i da ga osvoji. Sličan zadatak je dobila i udarna grupa Vojkove brigade pod komandom Karla Leskovca, komandanta Prešernove brigade, rodom iz Rovta. Konačni cilj te grupe bilo je domobransko uporište u Korenu iznad Horjula. Udarne grupa Gradnikove brigade pošla je u Žibrše, gde se nalazio jedan četnički štab.

Drugi udar u Dolomite je uspeo samo delimično. Udarne grupa Gradnikove brigade nije ni stigla na cilj, jer je već na putu naišla na zasedu i morala se povući.

Udarne grupa Vojkove brigade stigla je do Korena, ali ni ona nije uspeła da osvoji uporište.

Iste noći trebalo je da bude napadnuto i domobransko uporište u Suhom dolu. Za neposredni napad na uporište bio je određen 1. bataljon, dok je 2. bataljon bio u osiguranju na pravcima od Lučina, Št. Jošta i Črnog vrha iznad Polhovog Gradca. Napad, koji je bio sračunat na potpuno inzenađenje i sadejstvo nekih domobrana unutar uporišta, nije uspeo, jer je došlo do provale. Neprijateljeva komanda saznala je za veze između tih domobrana i partizanskih obavještajnih organa, sprečila ih i 1. bataljon Prešernove brigade sačekala u utvrđenjima i rovovima.

Da je planirani prepad na Suhi dol uspeo, dalji tok događaja u Dolomitima kretao bi se mnogo povoljnije po naše snage. Uprkos toga, stanje u Dolomitima je postajalo sve kritičnije. Dezerterstvo iz domobranskih uporišta je bilo sve češća pojava. Međutim, samo mali broj ih se priključivao partizanima. Većina se krila u svojim domovima ili se uključivala u četničke jedinice. Tri dana posle

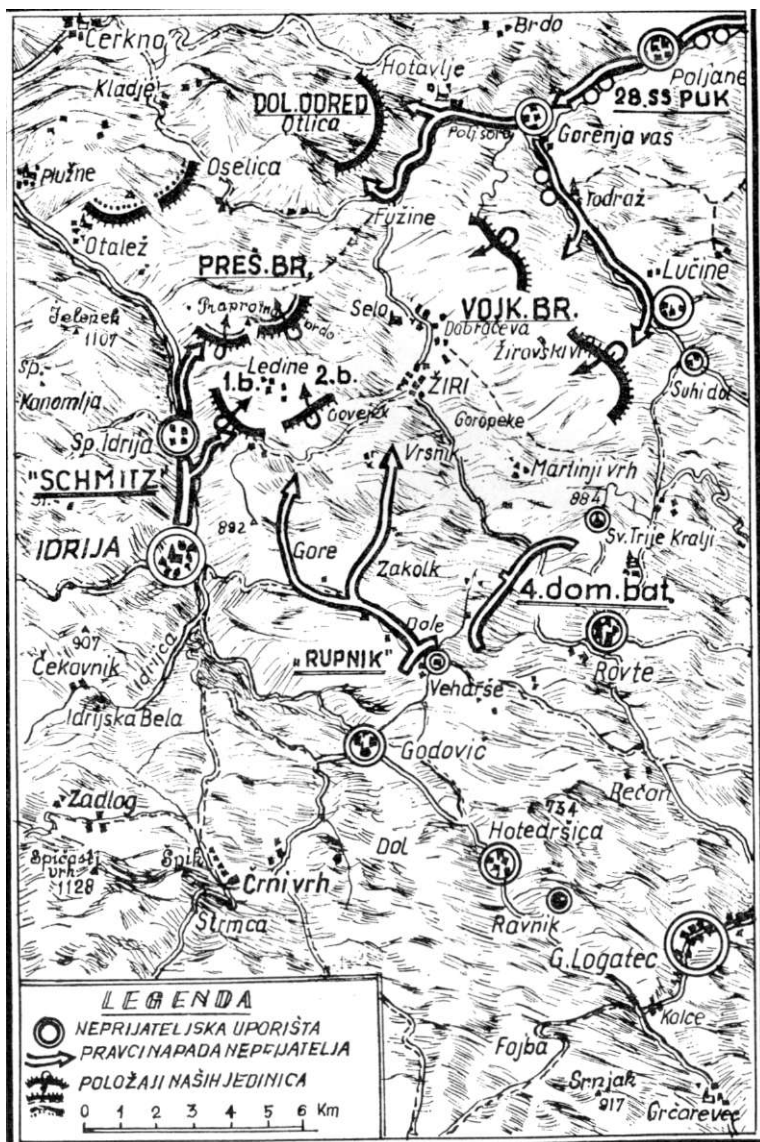
neuspešnog napada na Suhi dol rasturila se domobranska 17. četa u Gori iznad Idrije, a da uopšte nije bila napadnuta. Jedan deo tog garnizona je, u strahu pred mogućim napadom partizana, pobjegao u uporište 10. čete u Veharšama, većina se vratila svojim kućama, neki se priključili četnicima, a samo dvojica su došli u partizane.

Na prvi pogled izgleda da je poziv AVNOJ-a u Doloimitima doživeo potpun neuspeh. Međutim, to nije bilo tako. Neposredni uspeh je, zaista, bio manji no što se očekivalo, ali se prema brojnim dezerterstvima iz domobranskih jedinica, sve slabijem borbenom moralu njihovih pripadnika i defanzivnosti njihovih komandi u toku narednih meseci može zaključiti da je domobranstvo tom prilikom doživelo težak udarac od koga se više nikada nije oporavilo. Na mnogo veći odziv je proglas AVNOJ-a naišao kod domobrana u Vipavskoj dolini i ostalim predelima Slovenačkog primorja. U tim danima je stiglo iz Kranja 150, Tržiča 60, Jesenica 250 i Idrije 56 dobrovoljaca i priključilo se partizanskim jedinicama.¹⁵⁹

Domobransko-nemačke komande, da bi snrečile masovno osipanje svojih jedinica i odlazak mnogih njihovih pripadnika u partizane, planirale su jednu od svojih najvećih ofanzivnih akcija na tom sektoru.

U toj akciji učestvovala su dva domobranska udarna bataljona (2. i 4. bataljon), delovi 28. policijskog puka

¹⁵⁹ CK SKS, III-1941-I (izveštaj oblasnog komiteta KPS za Gorenjsko od 19. 9. 1944); IIRP, fase. 224-II (15-dnevni izveštaj štaba 9. korpusa od 5. 9. 1944); IIRP, fase. 276-IV (izveštaj štaba 9. korpusa od 6. 9. 1944); IIRP, fase. 281-IV (zapovest štaba 31. divizije od 4. i 5. 9. 1944); fase. 226-III (15-dnevni izveštaj 31. divizije od 15. 9. 1944); IIRP, fase. 74 (15-dnevni izveštaj obav. centra 31. divizije od 17. 9. 1944; dnevni izveštaj obav. centra 31. divizije 10—14. 9. 1944; dopis obav. centra 31. divizije od 11. 9. 1944; dnevni situacijski izveštaj obav. centra 31. divizije od 5. 8. 1944; dnevni situacijski izveštaj obav. centra 30. divizije od 18, 23. i 30. 8. 1944); IIRP, fase. 226-III (vojni izveštaji štaba 31. divizije od 10—13. 9. 1944); IIRP, fase. 280-V (zapovest štaba Prešernove brigade od 6. 9. 1944); Svetinov dnevnik; SUB NOR Slovenije (sećanja Ivana Cotmana i Franca Rehara); Nograškov dnevnik; IIRP, (»Crni vrh« i »Juriš na Crni vrh« — Izdanje propagandnog odseka 9. korpusa); d.a., fase. 281 (dnevni izveštaji org. štaba slov. domobranstva od 1 do 5, 7, 8. i 12. 9. 1944); IIRP, d.a., fase. 283 (izveštaj org. štaba slov. domobranstva od 5. 9. 1944); IIRP, mikroteka, film 7, snimak 481.

Pokušaj neprijatelja da uništi naše snage na prostoriji Ziri — Gorenja Vas — Otolež — Idrija

Septembar 1944. Stab Prešernove brigade, sleva nadesno: načelnik štaba Karei Nardin Jakec, politički komesar Viktor Kim, zamenik političkog komesara Petar Alfirevič Pero, komandant Karei Leskovac i zamenik komandanta Rado Jokin

TODT i 10. SS policijskog puka, zatim delovi posadnih domobranskih jedinica iz dolomitskih uporišta i četnički odredi — ukupno oko 2.500 ljudi.¹⁶⁰

Za razliku od sličnih akcija koje je neprijatelj ranije izvodio na tom sektoru i u kojima je Cerčno bilo njegov konačni cilj, ovog puta je cilj bio da okruži i uništi naše snage na prostoriji Žiri — Gorenja Vas — Otalež — Idrija. Stoga su jedinice 28. SS policijskog puka TODT, koje su bile verovatno ojačane jednim delom nemačko-domobranskog garnizona u Gorenjoj Vasi, dobile zadatak da se iz Gorenje Vasi preko Stare Oselice probiju u Sovodenj i dalje na Mrzli vrh, gde bi se spojile sa borbenom grupom »Šmic« (»Schmitz«) i domobranskim 2. bataljonom na njenom levom krilu sa polaznim rejonom Idrija. Na taj način bi se partizanska grupacija na sektoru Ledine — Vrs-

¹⁶⁰ U akciji nije učestvovao bataljon »Hajne« iz Idrije, koji je bio već u avgustu 1944. prebačen u Istru.

nik — Žirovski vrh našla u okruženju i bila odbačena prema jugu, gde bi je na položajima severno od Rovta sačekao domobranski 4. bataljon i uništio.

Do 11. septembra Prešernova brigada sa 2 bataljona nalazila se na Mrzлом vrhu, Vojkova brigada u Staroj Oselici a Dolomitski odred u Kladju. Kada se domobranski garnizon u Gori iznad Idrije raspao, divizija je zauzela ofanzivniji raspored: Vojkova brigada je odmah krenula na Žirovski vrh, njene položaje u Staroj Oselici preuzeo je Dolomitski odred, a Prešernova brigada se prebacila bliže Dolomitima na položaje na liniji Gora — Vrsnik.

Sudeći prema nekim znacima, neprijatelj je odmah saznao za pregrupisanje naših snaga («Komandir 44. čete javlja da je 13 ovog meseca primećen pokret oko 500 partizana preko Breznice u pravcu Gore i iz Žirija prema Vrsniku . . .»).¹⁶¹ Njegova izviđačka služba, domobranske i četničke patrole i manje borbene grupe su u tim danima bile veoma aktivne. Zato je često dolazilo do manjih okršaja. Domobrani su uspešno koristili poznavanje terena za postavljanje zaseda partizanskim patrolama i izvođenje prepada u pozadini naših položaja. Tom prilikom je više naših boraca palo u njihove ruke. Na taj način je neprijatelj upotpunio svoje podatke o rasporedu naših snaga. Prešernova brigada je u napadu jedne ovakve grupe domobrana izgubila 4 borca, od kojih je jedan poginuo, a 3 bila zarobljena kod brigadne komore. Istoga dana kada je bila napadnuta brigadna komora (13. septembra) jedna jača grupa četnika, zajedno sa domobranima iz Veharša, upala je u Žiri i da bi bila obezbeđena od napada partizana, prikupila je četrdesetak talaca, a zatim je četnički komandant okupljenim meštanima govorio kako će jugoslovenska kraljevska vojska uskoro stići u Žiri i oterati sve simpatizere partizana. Kao dokaz da se ne šale četnici su odveli sobom pet ljudi i ubili ih u neposrednoj blizini sela.

Četrnaestog septembra neprijatelj je izvodio poslednje pripreme za napad, a njegove jedinice posedale su

¹⁶¹ IIRP, d.a., fase. 283 (izveštaj org. štaba slov. domobranstva od 19. 9. 1944).

predviđene prolazne položaje. Domobranski 4. bataljon je stigao u Rovte i poseo položaje severozapadno od sela, odakle je pratio pokrete partizana na sektoru Vrsnika, a domobranski 2. bataljon zajedno sa nemačkom borbenom grupom »Šmic« krenuo je iz Logatca preko Veharša prema Idriji, ali je na sektoru Gore naišao na 1. bataljon Prešernove brigade.

Neprijatelj je uz podršku teških minobacača u dva navrata pokušao da zauzme selo, ali mu to nije pošlo za rukom. Uveče se glavnina njegove kolone povukla u Idriju gde je prenoćila, a snage koje je neprijatelj ostavio ispred Gore u toku noći ponovo su krenule u napad, osvojile selo i odbacile jedinice 1. bataljona prema severu. Međutim, 1. bataljon se sudio, poduzeo protivnapad i ponovo osvojio Goru.

Cim je komanda 31. divizije saznala za kolonu jačine od 450 ljudi, koja je iz Veharša maršovala za Idriju i u rejonu Gore naišla na 1. bataljon Prešernove brigade, kao i za još jednu kolonu od 450 domobrana i 70 nemačkih vojnika sa četiri topa, koja je u toku noći stigla u Idriju i tamo zanoćila, naredila je komandi Prešernove brigade da se povuče sa položaja na liniji Gora — Vrsnik na nove položaje severno od puta Razpotje—Govejk — Ziri. Naređenje o promeni položaja u komandi brigade stiglo je dosta kasno, pa su pokreti jedinica vršeni tek u jutarnjim časovima 15. septembra i neprijatelju nisu ostali neprimećeni. Prvi se bataljon kretao iz Gore u pravu Razpotja, a 2. bataljon iz Vrsnika prema Govejku.

U isto vreme bile su već u pokretu i dve jake neprijateljeve kolone. Prva jačine 520 ljudi sa teškim minobacačima i tri brdska topa duž puta Idrija — Razpotje, a druga kolona iz pravca Gore prema Razpotju. Do prvih borbi sa neprijateljskom kolonom, koja se kretala iz doline Idrije, došlo je pre no što su sve jedinice brigade uspele da posednu nove položaje i organizuju solidnu odbranu. Zaseda 1. bataljona na putu Idrija — Razpotje uspešno je zadržavala neprijatelja i nanosila mu osetne gubitke sve dok joj nije zapretila opasnost od druge neprijateljeve kolone, pa se morala povući na sledeće položaje.

Uskoro zatim razvila se borba na čitavom frontu. Neprijateljeva nadmoćnost u živoj sili i naoružanju bila je

očigledna i Prešernova brigada se morala povući na nove položaje u rejonu Ledine. Međutim, ni tamo se nije mogla duže zadržati, pa se povukla još severnije na topografski veoma jake položaje u rejonu Praprotno brdo (trig. 1006) i k. 940. Na desnom krilu se nalazio 1, a na levom krilu 2- bataljon. Borci su imali dovoljno vremena da se utvrde, ali su imali i mogućnost da koriste već ranije pripremljene zaklone, pa i utvrđenja od pre rata. Pored toga, neprijatelj je pre no što je krenuo u napad na Praprotno brdo pregrupisao svoje snage. Domobranski 2. bataljon ostavljen je u rezervi, dok je za napad bila upotrebljena samo nemačka borbena grupa »Smic« (njen sastav nije poznat), a verovatno i delovi domobranskih posadnih četa iz Dolomita i delovi četničkih odreda.

Neprijatelj je, koristeći pošumljenost i šipražje, vršio jak pritisak na pojedinim odsecima. U jednom napadu je skoro uspeo da se probije na samo sedlo, ali je u poslednjem momentu, zahvaljujući odlučnoj intervenciji komandanta brigade Karla Leskovca, ipak bio odbačen. Neprijatelj je vršio veoma uporne napade i na odsecima gde je teren za izvođenje juriša bio izrazito nepovoljan i bez ikakvih zaklona i mogućnosti za maskiranje. Uskoro se ustanovilo da su njegovi vojnici bili pijani. Dobro organizovanom vatrom borci Prešernove brigade su se uspešno branili i neprijatelju nanosili osetne gubitke. Ispred njihovih položaja ostao je priličan broj poginulih i ranjenih nemačkih i domobranskih vojnika.

Pri kraju dana neprijatelj je poduzeo nov napad na levom krilu položaja brigade, ali i on nije doneo, osim novih gubitaka, nikakve rezultate. Tako se brigada, uprkos jakoj minobacačkoj i artiljerijskoj vatri i mnogim jurišima pijanih domobrana i Nemaca, uspela da zadrži na Praprotnom brdu. Međutim, u toku noći komanda brigade je primila iz štaba divizije sledeće naređenje: »Odmah se prebacite na Cerkljanski vrh. Nemci su se probili u Fužine.«¹⁶² Ako je neprijatelj bio već u Fužinama, pretila je opasnost da produži za Sovodenj i da se nađe iza leđa brigade.

¹⁶² IIRP, fase. 276a-III (depeša štaba 31. divizije od 15. 9. 1944).

Neprijateljevi delovi koji su stigli u Fužine došli su iz pravca Gorenje Vasi. U popodnevnom časovima dovezlo se u Gorenju Vas 37 kamiona sa oko 900 pripadnika 28. SS policijskog puka TODT. Jedan deo motorizovane kolone (osam kamiona) produžio je za Lučine odakle su se neprijateljevi vojnici u streljačkom stroju popeli na Žirovski vrh. Međutim, Vojkove brigade nije bilo više tamo; ona se na osnovu odgovarajućeg naređenja komande divizije povukla na levu obalu Poljanske Sore u pravcu Koprivnika. Glavnina neprijateljeve kolone, koja je u toku popodneva stigla u Gorenju Vas, nastupala je u pravcu Hotavlja, gde se podelila. Jedan deo produžio je putem prema Fužinama, a drugi se popeo na Staru Oselicu, gde se sukobio sa jedinicama Dolomitskog odreda. Komanda divizije, misleći da je osnovni cilj neprijateljeve akcije Cerkno, rešila je da skрати front i da idućeg dana sačeka neprijatelja na položajima Vrhovec — Kladje — Cerkljanski vrh. U vezi s tim naredila je da se Vojkova brigada povuče sa Zirovskog vrha na nove položaje Vrhovec — Kladje, Dolomitski odred u rejon Robidnice i Crnog vrha iznad Novaka, a Prešernova brigada u rejon Cerkljanskog vrha.

Međutim, neprijatelj se ovom prilikom nije interesovao za Cerkno. Noću 15/16. septembra jedan deo njegovih snaga povukao se u Idriju, a drugi je ostao na položajima u rejonu Praprotno brdo. Iste noći jedinice 28. SS policijskog puka TODT su posele položaje i na Zirovskom vrhu, te uspostavile vezu sa borbenom grupom »Smic« i domobranskim 2. bataljonom na suprotnoj strani Poljanske Sore. Na tim položajima neprijatelj je ostao i u toku sledećeg dana računajući da mu je uspelo da okruži glavninu partizanskih snaga.

Njihovo traganje, međutim, nije donelo nikakve rezultate, jer su se sve partizanske jedinice na vreme izvukle iz obruča. Predveče veći deo neprijateljevih jedinica vratio se u svoje garnizone. U Gorenjoj Vasi se izvesno vreme zadržao 2. bataljon 28. SS policijskog puka TODT, borbeno grupa »Šmic« se povukla u Idriju, a domobranski 2. bataljon je ostao na položajima do zore 17. septembra, kada se preko Idrije vratio u Rakek.

Sto se tiče rezultata akcije, neprijatelju je možda uspeo i dalje da zadrži u svojim formacijama veći deo onih kolebljivih koji su imali nameru da se tih dana vrate svojim kućama ili priključe četnicima ili partizanima. On, međutim, nije uspeo da okruži naše snage u rejonu Ledine, Žirovski vrh, Sovodenj. Naprotiv, može se reći da je on sam, naročito u borbama za Praprotno brdo, pretrpeo težak poraz. Iz naših izveštaja može se zaključiti da je neprijatelj samo u borbama sa Prešernovom brigadom izgubio oko 70 vojnika. Jedan domobranski podnarednik je bio zarobljen.¹⁶³ Osetne gubitke pretrpela je i Prešernova brigada. Ona je izgubila šest boraca, a osamnaest boraca bilo je ranjeno. Osim toga, direktnim pogotkom jedne neprijateljeve mine uništen je jedan laki minobacač, a u borbama je izgubljen jedan puškomitraljez.

Novi prodori u Dolomite

Sest dana kasnije usledio je novi upad partizanskih snaga u Dolomite. Osnovni udar bio je na četnike.

U vojnom pogledu četnici nisu predstavljali skoro nikakvu snagu, ali u političkom pogledu bili su velika smetnja za dalje raslojavanje dolomitskog domobranstva. Četništvo je bilo, prema shvatanjima domobrana, za njih jedini mogući izlaz, jer posle završenog rata neće morati da polažu račun zbog saradnje sa okupatorom. To je bilo i glavni razlog što je domobranska komanda dozvoljavala boravak četničkih odreda u svojoj dolomitskoj »republik«¹⁶³. Ona je bila spremna i da ih pomaže svim mogućim sredstvima iako je zazirala od sve češćih prelaženja domobranskih vojnika u četničke jedinice.

Sredinom septembra 1944. godine obaveštajna služba 31. divizije je saznala da u blizini Samotorice, iznad raskrsnice puteva Lučine — Horjul i Lučine — Polhov Gradec, logoruje četnički Gorenjski odred oslanjajući se na domo-

¹⁶³ Zarobljen je bio od strane bivšeg domobrana, koji je 9. septembra pobjegao iz uporišta u Gori iznad Idrije i priključio se partizanima i kome se podnarednik u toku borbe približio misleći da ima pred sobom svog vojnika.

braiiska uporišta St. Jošt, Polhov Gradec, Horjul i Koreno. Odred se obezbeđivao stražama i zasedama.

Na osnovu prikupljenih podataka komanda divizije je odlučila da poduzme nov prodor u Dolomite sa snagama Vojkove, Gradnikove i Prešernove brigade i Dolomitskog odreda, koji je u operativnom smislu bio potčinjen komandi divizije. U glavnoj koloni, koja je 23 septembra noću krenula preko Zirovskog vrha ispod domobranskog uporišta St. Jošt prema Samotorici, bili su Dolomitski odred, Vojkova brigada i komanda divizije. U blizini St-Jošta komanda divizije i Dolomitski odred su se odvojili i skrenuli ulevo da bi sa položaja na liniji Butajnova — Kucelj — Klešče prihvatili Vojkovu brigadu posle obavljenog napada na četnički Gorenjski odred.¹⁶⁴ Vojkova brigada je postigla samo delimičan uspeh. Čim je naišla na četničku zasedu, posle kratkog vatrenog naleta izvršila je juriš. Međutim, većina četnika, koji nisu pružali skoro nikakav otpor, uspela je da pobjegne. Neki od njih su izgoreli u kući koja se upalila u toku borbe, a komandir jedne od četničkih četa bio je zarobljen. Pred zoru brigada se spustila u dolinu, prešla put Lučine — Polhov Gradec i priključila se Dolomitskom odredu.

Za to vreme 1. bataljon Prešernove brigade vršio je demonstrativni napad na Lučine i Sui dol sadejstvujući Vojkovoj brigadi u izvršenju njenog zadatka. Istovremeno je delom snaga pravio prolaze u žičanim preprekama i minskim poljima duž privremene nemačko-italijanske granice za potrebe Vojkove brigade, Dolomitskog odreda i komande divizije. Drugi i 3. bataljon su se u to vreme nalazili na položajima u rejonu Mrzli vrh i Stara Oselica.

Sutradan neprijatelj je sa svih strana krenuo u napad na naše jedinice. Povlačenje prema severu kroz prolaze izrađene noću bilo je takođe onemogućeno zbog prisustva neprijatelja. Svaki pokret u takvoj situaciji bio bi rizičan i zato je komanda divizije odlučila da ustraje na posednutim položajima do noći, a zatim da organizuje proboj prema Zirovskom vrhu i dalje preko Poljanske Sore.

¹⁶⁴ Gradnikova brigada je dejstvovala na samostalnom pravcu (Gabrška gora — Sv. Katarina — Medvode) sa zadatkom da privuče na sebe pažnju i jedan deo neprijateljevih snaga.

Jedinice su zato organizovale kružnu odbranu. Na linije Paradiže — Butajnova branio se Dolomitski odred, levo od njega na liniji Butajnova — Kucelj — Klešče — Veliki vrh bili su položaji Vojkove brigade, a u rejonu Eržen nalazio se 1. bataljon Prešernove brigade.

Neprijatelj je brzo reagovao na napad na četnički Gorenjski odred. Vojkova brigada je bila napadnuta u leđa već prilikom povlačenja sa Samatorške visoravni. Nemci i domobrani iz Lučina su već rano ujutro poseli položaje iznad žičanih prepreka između Suhog dola i Eržena i na taj način onemogućili našim snagama izvlačenje prema severu. Uskoro zatim krenuo je i neprijatelj iz Suhog dola, izbio u Planinu i ugrozio desni bok naše grupacije. Opasnost, koja je pretila iz tog pravca, bila je povećana dolaskom domobranskog ojačanja iz uporišta u unutrašnjosti Dolomita (St. Jošt, Horjul, Koreno, Vrhnika i Borovnica). Stoga je komanda divizija uputila u napad na Planinu 1. bataljon Prešernove brigade sa zadatkom da neprijatelja odbaci iz Planine u Suhu dol. Protivnapad 1. bataljona nije uspeo delimično zbog neprijateljeve nadmoćnosti, a i zbog toga što je bio napadnut u bok iz pravca Eržena od jedne jače grupe neprijateljevih vojnika.

U toku popodneva neprijatelj je ojačao svoj pritisak sa namerom da nas razbije pre pada noći. Najteže borbe su se vodile u rejonu Butajnovne. Mada je neprijatelj obilato koristio artiljerijsku i minobacačku vatru (samo na položaje Dolomitskog odreda toga dana je palo skoro 500 mina), ipak nije postigao očekivani uspeh. Sve naše jedinice zadržale su svoje položaje i ujedno vršile pripreme za predstojeći proboj prema severu. Zbog toga je upućena depeša štabu Prešernove brigade sa naredjenjem da se (bez 1. bataljona) odmah prebaci na Žirovski vrh i obezbedi prihvat glavnine divizije, koja će se u toku noći probiti na Žirovski vrh.

Međutim, neprijatelj se padom mraka povukao u svoja uporišta i jedinice Vojkove brigade, Dolomitskog odreda i Prešernove brigade bez ikakvih smetnji su prešle žičane prepreke, a nešto kasnije se popele na Žirovski vrh gde se već nalazila glavnina Prešernove brigade.

Nakon dolaska komande divizije na Žirovski vrh Prešernova brigada je dobila zadatak da se noću 25/26. sep-

tembra prebaci na istočnu stranu Brebovščice prema Crnom vrhu iznad Polhovog Gradca.

Dok je jedna četa 3. bataljona demonstrativno napadala neprijatelja u Lučinama, glavnina Prešernove brigade prešla je put Lučine — Gorenja Vas d produžila na Pasju ravan. Bataljoni su odmah poseli položaje i otpočeli sa utvrđivanjem i ukopavanjem. Prvi bataljon je imao položaj na sedlu koje povezuje najviši vrh na tom području (trig. 1030) i k. 927. Drugi bataljon se utvrdio u rejonu 1.927, a patrolama je kontrolisao pravce prema Poljanama i Lučinama. Kružnu odbranu brigade dopunjavao je 3. bataljon, koji je sa svojih položaja štitio leđa 1. i 2. bataljona iz pravca Gorenje Vasi i Lučina.

Položaji Prešernove brigade bili su dosta povoljni za odbranu, ali nisu imali dovoljnu dubinu pa je svaki manevar bio nemoguć. Neprijatelj je, pored toga, po položajima Prešernove brigade mogao da dejstvuje artiljerijom i teškim minobacačima neposredno iz susednih uporišta (Lučine, Gorenja Vas, Poljane i Crni vrh iznad Polhovog Gradca). Da bi borci bili bar donekle zaštićeni, morali su se dobro ukopavati. Oni su to i učinili, ali uprkos tome neprijateljeva artiljerijska i minobacačka vatra nanela im je osetne gubitke.

Neprijatelj je, naime, već ujutro obavješten da je u toku noći preko puta Lučine — Gorenja Vas prešla jedna veća partizanska kolona. Pretpostavlja se da je preciznije podatke o jačini i sastavu kolone mogao dobiti samo od svojih tajnih poverenika.¹⁶⁵

Srećom, upravo preko položaja Prešernove brigade na Pasjoj ravni vodila je iz Lučina telefonska linija za Crni vrh iznad Polhovog Gradca. Naši telefonisti mogli su svojim telefonskim aparatom da se priključe na ovu liniju i prate sve što se dešava u najbližim neprijateljevim garnizonima. Već rano ujutro komanda u Lučinama je javila u Gorenju Vas¹⁶⁶ o prelasku partizanske kolone. Iz Go-

¹⁶⁵ Kasnije se ustanovilo da je noću bila održavana veza između uporišta i nekih poverenika na terenu svetlosnim signalima.

¹⁶⁶ U Gorenjoj Vasi se, pored 120 domobrana, 80 graničara i 10 žandarima, još uvek zadržavao i 2. bataljon 28. SS policijskog puka, tako da se u tim danima u tom uporištu nalazilo oko 600 neprijateljevih vojnika.

renje Vasi je stiglo naređenje garnizonima u Lučinama i Crnom vrhu iznad Polhovog Gradca da pojačaju budnost i izviđačku delatnost. Na osnovu toga iz Crnog vrha u deset časova krenula je u pravcu Pasje ravni jedna jača patrola, koja se sukobila sa 1. bataljonom i bila odbačena bez većih poteškoća. Iz Gorenje Vasi uskoro je usledilo novo naređenje: u četiri časa posle podne treba da se iz Gorenje Vasi, Lučina i Crnog vrha poduzme napad na partizanske snage u rejonu Pasja ravan.

Uvod u napad je bila veoma snažna artiljerijska i minobacačka vatra, koja je brigadi prouzrokovala gubitke. Borci su spremno dočekali juriš neprijateljevih vojnika. Neprijatelj je izvodio naročito jak pritisak na položaje 3. bataljona, ali je bio odbačen. Tek u drugom pokušaju uz snažnu artiljerijsku i minobacačku podršku neprijatelj je uspeo da borce tog bataljona odbaci stotinak metara, ali to je bilo i sve što je postigao.

Teške borbe vodio je i 1. bataljon sa neprijateljem koji se iz Crnog vrha iznad Polhovog Gradca probio do Kuzovca, ali dalje nije mogao. Međutim, pojedine njegove manje grupe poznajući zemljište, uspevale su da se puzeći po udolinama, šumarcima i šipražju, sklone u naše položaje, a na nekim mestima dolazilo je čak i do borbe prsa u prsa.¹⁶⁷

U toku borbe poginulo je šest boraca, a šesnaest boraca je bilo ranjeno. Sto se tiče neprijateljevih gubitaka, iz njegovih izveštaja je poznato da je iz garnizona u Lučinama i Crnom vrhu iznad Polhovog Gradca poginulo šest i bilo ranjeno sedam Nemaca i domobrana.

Padom mraka brigada je imala nameru da se povuče na Žirovski vrh uglavnom istim pravcem kojim je i došla. Međutim, njen vodič, koji je za sebe tvrdio da je politički radnik, uoči polaska je pobjegao. Pošto se pretpostavljalo da će on neprijatelju izdati pravac povlačenja brigade, komanda brigade je izmenila odluku i rešila da se sa svojim jedinicama probije prema severu, preko Poljanske Sore na Gabršku goru.

¹⁶⁷ Neki vojnici su se povukli čak u pozadinu naših položaja. Jedan od njih se iznenada pojavio ispred borca sa lakim minobacačem. Ovaj se brzo snašao, podigao minobacač i svom snagom lupio domobrana po glavi.

Brigada je bez borbe stigla na Gabršku goru odakle je produžila pokret na Martinj vrh i Crni kal ispod Blegoša. Odavde je ranjenike poslala u bolnicu »Franju« i odmah zatim dobila nov zadatak.

Četnički komandir, koji je bio zarobljen prilikom napada Vojkove brigade na četnički Gorenjski odred kod Samotorice, prilikom saslušanja je izdao raspored četničkih snaga u Dolomitima. Iz podataka koje je tom prilikom dao saznalo se da se u selu Zažar nalazi četnički Notranjski odred, a u selu Kogel baza za prihvat novih vojnika. Na osnovu toga je komanda 31. divizije odlučila da Gradnikova brigada noću 28/29. septembra napadne oba objekta, a Prešernova brigada da im sa položaja na Zirovskom vrhu osigura odstupnicu. Prešernova brigada se iste noći zbog toga prebacila na Žirovski vrh.

Gradnikova brigada, međutim, nije izvršila zadatak. Podaci četničkog komandira bili su tačni, ali već zastareli. Četnički Notranjski odred se u međuvremenu iz Zažara prebacio u Kogel, pa su 2 bataljona, koji su bili upućeni u Zažar, izvršili napad u prazno. Jedan deo 3. bataljona u Koglu je naišao na mnogo jačeg neprijatelja no što se očekivalo i zato se morao povući.

Prešernova brigada se na Zirovskom vrhu zadržala samo dva dana, a zatim bila prebačena u rejon između Idrije i Cerčna. Komanda korpusa je, naime, pripremila nov napad na domobransko uporište u Hotedršici. To je bio četvrti napad na domobrane u tom selu, pored puta Idrija — Logatec — Ljubljana.¹⁶⁸ Osvajanje tog uporišta imalo bi veliki značaj iz sledećih razloga:

»Hotedršica i Ravnik¹⁶⁹ su zajedno sa Idrijom i Gordovačem predstraža Dolomita. Osvajanjem Hotedršice, bio bi prekinut lanac neprijateljevih uporišta. • Držanje tog uporišta je za neprijatelja bilo od ogromnog značaja, s obzirom da bi se na taj način otvorio put u Dolomite. ...

¹⁶⁸ Hotedršica je bila napadnuta 12. 12. 1943. i 14. 1. 1944. od strane Gradnikove brigade, a 18. 3. 1944. od strane jedinica 30. divizije.

¹⁶⁹ Ravnik je malo selo, dva kilometra udaljeno od Hotedršice, iznad puta Hotedršica — Logatec. Domobranska posada u tom selu imala je 40 ljudi.

Osvajanjem Hotedršice podigao bi se borbeni moral naše vojske i stanovništva. ..., a raslojavanje domobranstva bilo bi ubrzano .. »¹⁷⁰

Komanda korpusa je na osnovu dotadašnjih akcija i upada u Dolomite nesumnjivo došla do zaključka da su takvi upadi korisni, ali da se naše jedinice neće moći duže vremena tamo zadržavati sve dok ne bude slomljena neprijateljeva spoljašnja odbrambena linija. Najosetljivija tačka u odbrambenom sistemu Dolomita bila je Hotedršica. Zemljište zapadno od nje je pošumljeno i omogućava prikrieno prikupljanje snaga.

Za neposredni napad na Hotedršicu, uz podršku artiljerije i teških minobacača, predviđena je bila Bazovička brigada 30. divizije. Njen napad od spoljašnje intervencije neprijatelja osiguravalo je pet brigada: Kosovelova brigada iz 30. divizije, Trščanska brigada i sve tri brigade iz 31. divizije. Prešernova brigada je dobila zadatak da blokira uporište u Veharšama gde se nalazilo oko 250 domobrana koji su, pored ostalog, imali dva topa i četiri teška minobacača.

Od 30. septembra dalje, kada je brigada već stigla na nove položaje, u jedinicama se intenzivno radilo prema političkom i vojnostručnom planu, ali se nije zaboravilo ni na akcije. U tim danima najveći uspeh je postigla jedna od patrola 2. bataljona koja je 5. oktobra u zasedi između Idrije i Veharša sačekala domobransku patrolu od 12 ljudi i iznenadnom vatrom trojicu od njih ubila.

Brigada je izvršila pokret 6. oktobra noću da bi do zore, kada je trebalo da otpočne napad na Hotedršicu, bila već na položajima ispred Veharša. Mada u toku marša nije imala sukoba sa neprijateljem, on je ipak bio upozoren na opasnost. Tome je doprinela i Gradnikova brigada, koja je imala zadatak da blokira domobransko uporište u Rovtama. U toku marša ka svojim položajima ona je padala iz jedne neprijateljeve zasede u drugu. Mada je razbila pet neprijateljevih zaseda, na cilj ipak nije uspela da stigne. To je za Prešernovu brigadu značilo da mora pored Veharša da motri i na Rovte, gde se nalazilo oko 120 domo-

¹⁷⁰ IIRP, fase. 22-1 (relacija štaba 9. korpusa od 14. 10. 1944).

brana sa četiri topa i pet teških minobacača. Pored toga, brigada je mogla računati samo sa dva bataljona, jer je jedan bataljon morala da ostavi na Jeličnom vrhu za zatvaranje puta koji iz Veharša vodi u Idriju.

Brigada je posela položaje neposredno ispred Veharša sa 1. bataljonom na desnom i 2. bataljonom na levom krilu. Mada je bila još noć, neprijatelj je ipak osetio naše prisustvo i otvorio minobacačku vatru. Mислеći da su partizanski položaji negde pozadi a ne uz same Veharše, on je gađao neprecizno, pa su njegove mine padale iza stvarnih položaja naših jedinica.

Tek oko devet časova, kada se magla podigla, neprijatelj je primetio naše jedinice udaljene jedva dvesta metara od njegovih utvrđenja. U želji da nas odbaci prešao je u napad. Prvi bataljon je prihvatio borbu i naneo mu gubitke od četiri poginula i dva ranjena vojnika. Zatim se bez sopstvenih gubitaka povukao na pogodnije položaje.

Za to vreme položaje 2. bataljona neprijatelj je neprekidno obasipao jakom minobacačkom i mitraljeskom vatrom. Drugi bataljon je ostao na svojim položajima do noći, a zatim pristupio povlačenju pošto mu je zapretila opasnost da bude napadnut s leđa od jedne jače grupe domobrana. Povlačenje se izvelo po grupama i izgleda dosta neorganizovano, pa je tom prilikom nestalo nekoliko boraca čija dalja sudbina nije poznata. Brigada je u toku ove akcije imala samo dvojicu ranjenih boraca.

Kada se akcija završila, brigada se prikupila u Dolama odakle se, prema novom naređenju komande divizije, ponovo vratila na stare položaje između Idrije i Cerkna, u rejon Korita, Vodice, Bevkov vrh. Blokada domobranskih uporišta u Veharšama i Rovtama nije bila više potrebna, jer je komanda korpusa odustala od daljeg napada na Hotedršicu. Napad je bio poremećen već jutarnjom maglom, koja je onemogućavala upotrebu artiljerije. Kada je magla nestala, neprijatelj je primetio naše prisustvo i odgovorio jakom vatrom i mestimičnim protivnapadima. Pored toga, stigla su i obaveštenja o pripremama neprijatelja za novu ofanzivu protiv oslobođene teritorije, pa je komanda korpusa morala deo snaga, angažova-

nih u napadu na Hotedršicu, hitno kamionima prebaciti prema Gorici odakle se sledećeg dana očekivao neprijatelj glavni udar.¹⁷¹

Oslobođenje Poljanske doline

U prvoj polovini oktobra neprijatelj je poduzeo protiv italijanskih i slovenačkih partizana veliku ofanzivu koja je obuhvatila pored severne Italije i jedan deo Slovenačkog primorja.

Od jedinica 31. divizije u odbrani oslobođene teritorije učestvovala je samo Vojkova brigada, dok je Prešernova brigada na položajima između Idrije i Cerkna ostala tri dana. Jedanaestog oktobra brigada je upućena u pravcu Skofje Loke sa zadatkom da napadom na neprijateljevo uporište u Praprotnu kod Skofje Loke u što većoj meri smanji pritisak neprijateljskih snaga na ostalim sektorima.

Međutim, 12. oktobra u toku marša od Blegoša ka Skofjoj Loki 1. bataljon se u ulozi prethodnice brigade iznenada na sedlu iznad Rovta sukobio sa neprijateljem jačine oko 150 vojnika.

¹⁷¹ IIRP, fase. 276a-III (depeše štaba 31. divizije od 24. 9. 1944); IIRP, fase. 226-III (izveštaj štaba 31. divizije od 26. 9. 1944); vojni izveštaji štaba 31. divizije od 23—29. 9. 1944. i 1, 2, 3, 6. i 8. 10. 1944; relacija štaba 31. divizije od 8. 10. 1944; IIRP, fase. 276a-III (depeša štaba 31. divizije od 29. 9. 1944. i 5. 10. 1944); IIRP, fase. 74-11 (dnevni izveštaji obav. centra 31. divizije od 25, 26, 27. i 30. 9. 1944. i 1. 10. 1944; dopis obav. centra 31. divizije od 27. 9. 1944); IIRP, fase. 276a-VI (15-dnevni izveštaji štaba Prešernove brigade od 1. i 12. 10. 1944); IIRP, fase. 276-III (depeše štaba Prešernove brigade od 26—29. 9. 1944. i 1, 6, 7. i 9. 10. 1944); IIRP, fase. 75-1 (situacijski izveštaji obav. centra Prešernove brigade od 25—29. 9. 1944. i 2. i 7. 10. 1944); IIRP, (dnevnik 2. bataljona); Svetinov dnevnik: »Med Triglavom in Trstom«, str. 379—389; IIRP, fase. 91-111 (»Naši junaki«); IIRP, fase. 91-11 (Rado Trnišan: »Hall! Hier 17-4«); »Viharni časi« — »Borec« 1960 (Karei Leskovec: »Prešernovci na Pasji ravni«); SUB NOR Slovenije (sećanja Ignaca Aljančiča i Franca Rehara); IIRP, n.a., fase. 6-III (izveštaj žandarmerijske stanice Gorenja Vas od 11. 10. 1944); IIRP, d.a., fase. 281-11 (dnevni izveštaji org. štaba slov. domobranstva za 24. i 27. 9. 1944); IIRP, d.a., fase. 283 (dnevni izveštaji org. štaba slov. domobranstva od 4. i 13. 10. 1944).

Snažnim protivnapadom 1. bataljon Prešernove brigade odbacio je neprijatelja ne samo sa sedla iznad Rovta već i iz okolnih sela. Posle ovoga 1. bataljon je ostao u Rovtama, 2. bataljon u Crnom Kalu, a 3. bataljon u Martinj vrhu- Neprijatelj se još u toku dana vratio u Škofju Loku i pri povratku ubio tri starija čoveka na koje je usput naišao.

Uporište u Praprotnu nije branila jaka posada, ali s obzirom na njegovu lokaciju imalo je određen značaj. Branilo ga je¹⁷² u tri bunkera kod mosta preko Selske Sore u Praprotnu samo devet nemačkih vojnika. Međutim, pet kilometara od Praprotna bila je Škofja Loka sa oko 2.500 vojnika.

U neposrednom napadu, u nameri da se osvoji uporište, sruši most i na taj način prekine veza između Skofje Loke i ostalih neprijateljevih uporišta u Selškoj dolini (Selca, Zelezniki), uzela je učešće, u stvari, samo jedna ojačana četa 1. bataljona, podeljena u tri manje borbene grupe. Ostale snage 1. bataljona nalazile su se u neposrednoj blizini u rezervi, dok su obezbeđenje prema Škofjoj Loki i Selcima vršile jedinice 2, odnosno 3. bataljona.

Mada je napad otpočeo dosta kasno (14. oktobra u 1,00 čas posle ponoći), neprijatelj nije bio iznenađen. Nemački vojnici su se žilavo branili i svetlećim raketama neprekidno osvetljavajući zemljište uspešno sprečavali minerima 1. bataljona da se provuku ispod žičanih prepreka, približe bunkerima i miniraju ih. Svi pokušaji naših boraca bili su usled snažnog otpora osuđeni na neuspeh. Kada je počelo da sviće, napadači su se morali povući.

U ovom napadu 1. bataljon pretrpeo je osetne gubitke: poginula su četiri, a ranjeno je bilo devet boraca — skoro svi od ručnih bombi.¹⁷³ O žestini borbe i upornosti neprijateljeve posade svedoči, pored ostalog, i podatak da su sem jednog nemačkog vojnika svi ostali bili ranjeni i neprijateljeva komanda je uvidela u kakvoj se opasnosti našlo uporište u Praprotnu, pa je upućena nova stalna po-

¹⁷² HRP (izveštaj garnizona kod mosta u Praprotnu od 14. 10. 1944).

¹⁷³ IIRP, fase. 226-III (izveštaj štaba 31. divizije od 17. 10.1944).

sada od 38 ljudi, od toga 14 nemačkih žandarma i 24 domobrana.¹⁷⁴

S obzirom na to da su Dolomiti bili i dalje osnovni cilj 9. korpusa, a pogotovo 31. divizije i da se usled neuspešnog napada na Hotedršicu nije moglo upasti u Dolomite sa zapadne strane, odlučeno je da se to pokuša sa severne strane preko Poljanske doline u pravcu Crnog vrha iznad Polhovog Gradca, odnosno u pravcu Lučina. Mada je taj pravac bio duži i zaobilazan, imao je preimućstvo u odnosu na ostale jer su se u Poljanskoj dolini između Skofje Loke i Gorenje Vasi nalazili relativno slabi neprijateljevi garnizoni. Posle osvajanja istočnog dela Poljanske doline moglo se očekivati povlačenje neprijatelja i iz Gorenje Vasi i tako omogućiti dalja dejstva, kako prema Dolomitima, tako i prema železničkoj pruzi Ljubljana — Medvode — Skofja Loka. I najzad, oslobađanjem Poljanske doline bilo bi u velikoj meri rešeno i pitanje snabdevanja jedinica i ustanova na oslobođenoj teritoriji hranom s obzirom na to da je predeo južno od Poljanske Sore bio bogat stokom i da je do tada pretežno bio neiskorišten.

Sredinom oktobra 1944. godine u garnizonu Skofja Loka nalazilo se, sudeći prema našim obavешtajnim podacima, 2.470 nemačkih i domobranskih vojnika, žandarma, policajaca i gestapovaca. Od većih jedinica tu je bio 319. dopunski bataljon planinskih lovaca. Duž Poljanske Sore bila su tri uporišta. Najbliži Skofjoj Loki bio je Gabrk, gde se u utvrđenoj osnovnoj školi nalazilo 16 Nemaca, naružanih sa po jednim teškim i lakim minobacačem, po dva mitraljeza i puškomitraljeza. Nešto dalje, u Poljanama, bilo je 27 nemačkih žandarma sa jednim teškim mi-

¹⁷⁴ IIRP, fase. 226-III (izveštaj štaba 31. divizije od 17. 10. 1944); IIRP, fase. 276a-III (telegrami štaba 31. divizije od 11. 12. i 14. 10. 1944); IIRP, fase. 280-V (vojni izveštaji štaba Prešernove brigade od 14. i 16. 10. 1944; 15-dnevni izveštaji štaba Prešernove brigade od 14. i 28. 10. 1944); IIRP, fase. 276-III (telegrami štaba Prešernove brigade od 12—15. 10. 1944); IIRP, fase. 75-1 (dnevni izveštaji obav. centra Prešernove brigade od 12, 16, 17. i 26. 10. 1944); dnevnik 2. bataljona; Svetinov dnevnik; IIRP, fase. 280-V (Franc Curk Nace: »Na Praprotnem«); »Glas« od 31. 10. 1962. god. (Drago Kralj: »Obisk iz domovine«); SUB NOR Slovenije (sećanja Franca Rehara); IIRP (izveštaj garnizona kod mosta u Praprotnu od 14. 10. 1944).

Napad na Gabrk

nobacačem, jednim mitraljezom i tri puškomitraljeza. Još dalje u najjisturenijem neprijateljevom uporištu u Gorenoj Vasi nalazilo se oko 250 nemačkih žandarma i graničara, kao i domobranskih vojnika. U ostalim neprijateljevim garnizonima južno od Poljanske doline (Lučine, Suhi dol, St. Jošt, Sv. trije kraji, Rovte, Horjul, Koreno, Polhov Gradec, Crai vrh iznad Polhovog Gradca) nije bilo promena, a posade u tim uporištima bile su relativno slabe.

U toku našeg napada na uporište u Poljanskoj dolini neprijateljeva intervencija mogla se očekivati iz tri pravca. Preko Skofje Loke (sa snagama iz Skofje Loke, Kranja, Ljubljane i drugih mesta), preko Dolomita (sa snagama iz Ljubljane i Vrhnike) i iz Idrije.

Raspored za napad na uporišta u Poljanskoj dolini bio je sledeći: Prešernova brigada neposredno napada uporište Poljane i Gabrk; Gradnikova brigada sa pridodatim 2. bataljonom Bazovičke brigade¹⁷⁵ osigurava napad Prešernove brigade iz pravca Skofje Loke; Vojkova brigada blokira Gorenju Vas i osigurava napad iz pravca Dolomita; Dolomitski odred blokira Lučine; Skofjeločki odred kontroliše Crni vrh iznad Polhovog Gradca i jedan bataljon Bazovičke brigade kontroliše garnizon u Idriji. U napadu je učestvovao i inženeriski bataljon 31. divizije, koji je sve minere privremeno pridodao Prešernovoj i Gradnikovoj brigadi.

Planom napada Prešernove brigade odlučeno je da se umesto jednog trenutnog napada na Poljane i Gabrk pristupi postupnoj likvidaciji, tako da se najpre napadne uporište Poljane, a potom da se napad prenese i na Gabrk. Stoga je 1. bataljon, koji je prvobitnim planom trebao da neposredno napada na Gabrk, dobio zadatak da samo jednom četom demonstrira napad na to uporište, a da sa ostalim snagama bude u rezervi u rejonu Sv. Volbenka (k. 488) između Gabrka i Poljana.

¹⁷⁵ Pripadnici toga bataljona bili su bivši sovjetski vojnici, koji su na istočnom frontu bili zarobljeni i kasnije prinuđeni da prihvate oružje i služe u nemačkim jedinicama, ali koji su odatle pobjegli i priključili se partizanima. Bataljon sa oko 400 boraca bio je dva do tri puta jači od ostalih naših bataljona.

Obuka na automatskom topu 20 mm

Za napad na Poljane bio je određen 2. bataljon. Treći bataljon je bio u rezervi u Volči, severno od Poljana. Sa njim se nalazio i štab brigade.

Brigada se za ovaj zadatak pripremala veoma intenzivno. Pripreme su obuhvatale sve oblasti od političkih, partijskih, skojevskih, intendantskih, obaveštajnih priprema do svestranih i vojnih priprema. Moral u jedinicama je bio vrlo dobar naročito kada su borci neposredno pred polazak u napad saznali da je oslobođen glavni grad Jugoslavije, Beograd.¹⁷⁶

Prikupljanje brigade izvršeno je u Javorju, gde su se jedinicama priključili vodiči, a zatim je svaki bataljon krenuo u svom pravcu.

Drugi bataljon je na vreme stigao na svoje položaje i u 22,00 časa bio već spreman za napad. Između pojedinih

¹⁷⁸ U 2. bataljonu koji se tada nalazio u Crnom Kalu ispod Blegoša svečano su proslavili taj događaj već 19. oktobra kada Beograd još nije bio potpuno oslobođen.

komandi od bataljona do brigade i divizije bila je uspostavljena telefonska veza. Na vatrenim položajima bila su i 2 artiljerijska oruđa. Međutim, kada su borci počeli da prave prolaze u žicanim preprekama oko uporišta, Nemci su osetili njihovu prisutnost i bili upozoreni na opasnost. Pošto se naše jedinice još nisu oglašavale, Nemci su se zadovoljili samo posedanjem odbrambenih položaja i ispaljivanjem nekoliko teških mina, koje su padale iza naših položaja.

Odlučujući napad usledio je tek oko ponoći. Otpočeo je snažnim vatrenim naletom minobacača i topova. Neprijatelj je također oštro reagovao, a naročito je opasan bio njegov mitraljez u tornju koji je pod vatrom držao čitavo selo i pristupe ka uporištu.

Parohijsku zgradu je napadao jedan vod 2. bataljona, ojačan jednim ručnim bacačem »piatom« i jednom protivtenkovskom puškom. Prilikom juriša dva borca su poginula, a tri bila ranjena. Usled žilavog otpora vod se morao povući. Zatim su tu zgradu pokušali da miniraju, ali neprijatelj je i taj pokušaj osujetio. U toku borbe bio je ranjen i politički komesar bataljona.

Komandant bataljona, Dušan Ukmar, bio je na čelu treće grupe, čiji je zadatak bio da se probije u crkvu i onemogućiti nemačkog mitraljesca u tornju. Međutim, pre našeg dolaska neprijateljski vojnici zajedno sa mitraljescem su se kroz rov koji spaja crkvu sa parohijskom zgradom na vreme izvukli u svoje glavno uporište.

Drugi bataljon nije uspeo u toku prve noći u potpunosti da likvidira uporište Poljane. Razlog tome je i to što su naši borci bili lišeni artiljerijske podrške, jer su se artiljerijska oruđa ubrzo nakon otvaranja vatre pokvarila.

Čim je svanulo, neprijatelj je konsolidovao svoju odbranu. Naši borci tokom dana nisu napadali. Komanda divizije je ocenila da bi dalji napad na parohijsku zgradu bez podrške topova bio bezuspešan i doneo samo gubitke. Zato je odlučila da se jedinice povuku na više položaje sa kojih bi mogle da kontrolišu neprijatelja u uporištu i spreče mu proboj iz sela, a da zatim padom mraka pređu u odlučan napad i likvidiraju neprijateljev garnizon.

Tokom dana je neprijatelj iz Skofje Loke i iz Gorenje Vasi u više navrata pokušavao da uspostavi vezu sa

okruženim garnizonom u Poljanama i da mu pomogne. Dok je iz Gorenje Vasi dejstvovao samo patrolama sa kojima Vojkova brigada nije imala težak posao, dotle je iz Skofje Loke upućivao jače snage. U stvari, manevrisao je jednom motorizovanom kolonom od šest kamiona i troja oklopna kola, najpre Selškom dolinom, a nešto kasnije cestom duž Poljanske Sore prema Gabrku i Poljanama.¹⁷⁷ Međutim, na ovom pravcu je naišao na položaje Gradnikove brigade i bio zaustavljen. Predveče je ova kolona dobila i pojačanje, ali ni sa njim nisu postigli bilo kakav uspeh. Posle izvesnog vremena neprijatelj je pokupio poginule i ranjene vojnike, a zatim se vratio u Skofju Loku-

Drugi bataljon kojem je u toku dana stigla nova pošiljka municije i eksploziva padom mraka ponovo je prešao u napad na Poljane. Neprijatelj je davao žestok otpor. Jedna grupa boraca popela se na toranj crkve i odozgo bacala eksploziv na krov parohijske zgrade. Druga grupa boraca se jednim rovom približila uporištu, minirala ga i odmah zatim upala preko ruševina u zgradu. Međutim, neprijatelj se i dalje žestoko branio iz ostalih prostorija. Naši borci su osvajali prostoriju za prostorijom koristeći najčešće ručne bombe i eksploziv. Uskoro je neprijatelj uvideo uzaludnost svojih pokušaja da napadača izbacii iz uporišta, pa je iskoristio nedovoljnu pažnju boraca na suprotnoj strani i izvukao se u šume na desnoj obali Poljanske Sore i dalje ka Skofjoj Loki.

Dvadeset prvog oktobra uveče bilo je likvidirano neprijateljevo uporište u Poljanama. U toku borbi poginulo je 11 neprijateljevih vojnika. Mada se zgrada upalila, boricima je ipak uspelo da iz ruševina i vatre izvuku dosta oružja i ostalog materijala (jedan teški mitraljez, jedan laki minobacač, devet pušaka, dvojica kola municije i mnogo raznih namirnica). Brigada je imala 3 poginula i 17 ranjenih boraca.

U oslobođenim Poljanama dva dana kasnije, uz veliko učešće meštana, organizovan je miting na kome su okup-

¹⁷⁷ U toku borbe koju je vodio ruski bataljon u rejonu Sv. Tomaž sa tom kolonom uništena su dva kamiona, a neprijatelj je, pored toga, imao gubitke i u živoj sili.

ljenom narodu govorili predstavnici narodne vlasti i politički komesar 31. divizije.¹⁷⁸

Međutim, osvajanjem Poljana obavljen je tek prvi deo zadatka. Drugi deo odnosin se na osvajanje Gabrka. Mada je bilo planirano da se odmah posle osvajanja Poljana prenese napad na Gabrk, do toga nije došlo. U Poljanama je, naime, bila utrošena sva municija za topove i sada je trebalo čekati na novu pošiljku. Pored toga, u Skofju Loku je neprijatelju stiglo pojačanje, pa se nije znalo šta on smeru.

Do napada na Gabrk je došlo tek 24. oktobra noću. Međutim, to nije više bio zadatak Prešernove brigade, kao što je ranije bilo predviđeno, već zadatak ruskog bataljona Bazovičke brigade, koji se još uvek kao pridodat nalazio u sastavu Gradnikove brigade.

Ostali bataljoni Gradnikove brigade ostali su na istim položajima. Oni su zatvarali put koji iz Skofje Loke vodi dolinom Poljanske Sore prema Gabrku i dalje prema Poljanama i Gorenjoj Vasi, kao i vojni put koji iz Skofje Loke vodi prema planini Blegoš. Jedan bataljon je poseo položaje južno od Poljanske Sore, iznad potoka Hrastnica, drugi se nalazio severno od puta u rejonu Sv. Lovrenc (k. 580), a treći bataljon u rezervi u rejonu Sv. Volbenk.

Levo od Gradnikove brigade bili su položaji Prešernove brigade. Njen 1. bataljon je sa položaja u rejonu Breznica zatvarao vojni put, 3. bataljon je sa položaja u rejonu Sv. Tomaž zatvarao put iz Skofje Loke duž Selške Sore, a 2. bataljon je bio u rezervi u Rovtama i kontrolisao uporišta u Selškoj dolini.

¹⁷⁸ IIRP, fase. 22-1 (relacija štaba 9. korpusa od 31. 10. 1944); IIRP, fase. 281-IV (zapovest štaba 31. divizije od 19. 10. 1944); IIRP, fase. 276a-III (telegrami štaba 31. divizije od 22. 10. 1944); IIRP, fase. 276a-I (relacija štaba 31. divizije od 26. 10. 1944); IIRP, fase. 74-II (15-dnevni izveštaj obav. centra 31. divizije od 1. 10. 1944); IIRP, fase. 276a-VI (15-dnevni izveštaj štaba Prešernove brigade od 26. 10. 1944); IIRP, fase. 276-III (telegrami štaba Prešernove brigade od 22. 10. 1944); IIRP, fase. 75-1 (situacijski izveštaj obav. centra Prešernove brigade od 21. 10. 1944); dnevnik 2. bataljona; Svetnikov dnevnik; IIRP, fase. 256-III (Milan Medvešček: »Za Crnim vrhom — Poljane«; Milan Medvešček: »Mitng v Poljanah«); SUB NOR Slovenije (sećanja Albina Igličara, Branka Korošca i Franca Rehara); IIRP, n.a., fase. 207-V (zapovesti komande garnizona Kranj od 22. i 28. 10. 1944).

Vojkova brigada je i dalje vršila blokadu Gorenje Vasi. Dolomitski odred je bio ispred Lucina, a Skofjeločki odred ispred Črnog vrha iznad Polhovog Gradca.

Ruski bataljon je 24. oktobra, kasno noću, okružio školsku zgradu u Gabrku, koja je bila pretvorena u jako nemačko uporište i uz podršku teškog minobacača napadao čitavu noć. Uprkos teških gubitaka, nije postigao nikakav uspeh. Međutim, izjutra, iskoristivši nedovoljnu budnost napadača, nemačka posada je pobjegla u pravcu Črnog vrha iznad Polhovog Gradca.

Neprijateljeva komanda u Skofjoj Loki reagovala je dosta brzo i odmah ujutro uputila u Gabrk jednu jaku motorizovanu kolonu u kojoj se, pored ostalih vozila, nalazilo i šest tenkova. Međutim, Gradnikova brigada se uspešno suprotstavila neprijatelju i prinudila ga na povlačenje.

U mnogo težoj situaciji su se našle naše jedinice ispred Skofje Loke 26. oktobra. U toku noći neprijatelj je iz Ljubljane i Kranja dobio pojačanje. Toga dana u borbu je uputio oko 1.200 vojnika u pratnji šest tenkova. Najveći pritisak je izvodio duž puta Skofja Loka — Gabrk, gde se sukobio sa bataljonom Gradnikove brigade, čiji su položaji bili u rejonu Sv. Lovrenc. Bataljon je uspešno zadržavao neprijatelja sve dok mu nije zapretila opasnost da bude okružen. Tek tada se povukao i tako neprijatelju oslobodio put ka Gabrku.

Neprijateljeva pobočnica nastupala je duž vojnog puta. Međutim, u Breznici više nije bilo 1. bataljona Prešernove brigade, jer se već bio povukao. To je učinio posle povlačenja jedinica Gradnikove brigade kako mu neprijatelj iz pravca Sv. Florijana ne bi naneo udar u bok. Do manjeg sukoba sa neprijateljem ipak je došlo i na novim položajima 1. bataljona, iznad Sopotniške grape.

Izgleda da je Nemcima toga dana više bilo stalo do toga da ispituju prilike u kojima se vodila borba za uporište u Gabrku i da ustanove da li je zaista postojala potreba za napuštanjem istog. Ispitivano je bilo i civilno stanovništvo. Najzad su došli do zaključka da su se žandarmi povukli bez prave potrebe, pa su za kaznu streljali njihovo

vog komandira, a sve ostale poslali na front.¹⁷⁹ Istog dana neprijatelj se iz Poljanske doline povukao u Škofju Loku, a pojačanja, koja su mu stigla u pomoć, vratila su se u svoje garnizone.

Brigade su i dalje ostale na starim položajima, vršile blokadu pojedinih uporišta i napadale neprijateljev saobraćaj duž Selške i Poljanske Sore. Vojkova brigada se i dalje nalazila iznad Gorenje Vasi, ruski bataljon Bazovičke brigade na Gabrškoj gori, Gradnikova brigada u rejonu Javorje, Mlaka, Četena ravan, a Prešernova brigada u rejonu Sv. Tomaž, Rovte, Sopotniška grapa. Ovakav raspored naših snaga je neprijatelju naročito smetao u pogledu snabdevanja njegovih garnizona u Selškoj dolini. Zbog toga je odlučio da u poslednjim danima meseca oktobra odbaci partizanske snage što dalje od Skofje Loke, Selške doline i Poljanske doline.

Dvadeset osmog oktobra iz raznih uporišta u Gorenjskom prikupljeno je oko 600 vojnika i kamionima prebačeno u Škofju Loku. Pre toga se jedna kolona sa oko 250 vojnika pokušala probiti kroz Sotesku i Selšku dolinu. Međutim, zaseda 3. bataljona Prešernove brigade, koja se nalazila u rejonu Sv. Tomaž, onesposobila je jedna oklopna kola, koja su pratila kolonu, a jedan kamion je naišao na minu i bio uništen. Kolona se vratila u Škofju Loku neobavljenog posla.

Sledećeg dana neprijatelj je uputio iz Skofje Loke u Selšku dolinu jednu kolonu od 400 ljudi, ali ne duž Selške Sore preko Soteske, već severno od nje, preko Križne gore, gde je ostavio oko 150 vojnika sa zadatkom da koloni koja se sa Križne gore spustila u dolinu osiguravaju odstupnicu. Jedna druga kolona od oko 200 vojnika kretala se iz Kranja i preko Nemilja i Lajša stigla u Selca. Međutim, ni na jednom od ovih terena nije bilo naših jedinica, te nije došlo ni do sukoba.

Drugi bataljon Prešernove brigade je noću 28/29. oktobra preuzeo položaje 3. bataljona u rejonu Sv. Tomaž. Međutim, na tim položajima ostao je samo jedan dan. Stab 31. divizije bio je uznemiren dolaskom nemačkih kolona u

¹⁷⁰ IIRP, fase. 74-111 (dnevni izveštaj obav. centra 31. divizije od 9. 11. 1944).

Selca i Zeleznike i mogućnošću da one produže nastupanje preko Martinj vrha prema Gorenjoj Vasi ili Cerknu, zbog čega je izdao naređenje da se Prešernova brigada povuče u dublju pozadinu, a njene položaje da posedne Vojkova brigada.

Od 2. bataljona Prešernove brigade preuzeo je položaje u rejonu Sv. Tomaž 3. bataljon Vojkove brigade. Zbog prikupljanja zaseda i patrola, koje su se nalazile na terenu, primopredaja položaja se odužila. Zato je jedan deo bataljona sa komorom krenuo ranije pravcem Luše — Sv. Lenart.

Ovaj deo bataljona je bez ikakvih smetnji prešao svoju marš-rutu, zbog čega se kasnije glavnina bataljona kretala dosta neoprezno i bez osiguranja. Međutim, u međuvremenu 30. oktobra ujutro kretala se pravcem ka Škofjnoj Loki niz Selšku Soru neprijateljska kolona obezbeđujući se jakom desnom pobočnicom, koja je upala u dolinu Luše. Sa ovim neprijateljem sukobila se glavnina 2. bataljona i posle desetminutnog okršaja bataljon je imao tri poginula borca, jednog ranjenog i jedan borac je nestao.

Trideset prvog oktobra neprijatelj je napao položaje Vojkove brigade u rejonu Sv. Tomaž sa namerom da oslobodi put koji iz Skofje Loke vodi u Selšku dolinu. Prema naređenju štaba divizije brigada nije prihvatila borbu, nego se povukla u područje Cerkna gde je ostala do sredine novembra. Za to vreme Prešernova brigada se nalazila oko Gorenje Vasi, a Gradnikova brigada u Staroj Oselici i Cerkljanskom vrhu. U ovom periodu jedinice 31. divizije nisu imale veće sukobe sa neprijateljem.

Neprijatelj je upravo zbog defanzivne taktike i povlačenja jedinica 31. divizije sa područja između Poljanske i Selške Sore ponovo preuzeo inicijativu. On je 18. novembra ponovo uspostavio garnizon u Poljanama. Uporište u Gabrku nije obnavljao, ali je zato uspostavio dva nova: prvo u Visoku (između Poljana i Gabrka), a drugo na Gabrškoj gori (Mure). Time su se ponovo zatvorila vrata koja su vodila u Dolomite sa severa.¹⁸⁰

¹⁸⁰ HRP, fase. 281-IV (zapovesti štaba 31. divizije od 30. i 31. 10. 1944); IIRP, fase. 276a-III (telegrami štaba 31. divizije od 24. i 26. 10. 1944. i 11. 11. 1944); IIRP, fase. 224-IV (telegrami štaba 31. divizije od 28. i 29. 10. 1944); IIRP, fase. 276a-I (relacija štaba 31.

Za 9. korpus od istog značaja su bile i Poljanska i Selska dolina, a od uporišta naročito Zelezniki u Selškoj dolini. U tom gradiću se obično nalazilo oko 50 nemačkih žandarma. Kroz Zeleznike je prolazio put koji je povezivao oslobođenu teritoriju sa Jelovicom, odnosno Bohinjem i dolinom Save, odakle su se snabdevale hranom i ostalim potrebama sve naše jedinice, pozadinske ustanove, a delimično i stanovništvo na oslobođenoj teritoriji. Situacija u pogledu ishrane naročito je bila teška u novembru, kada je sa fronta u Vipavsku dolinu stigla nemačka 71. divizija. Na taj način je bilo skoro u potpunosti sprečeno snabdevanje ne samo iz Vipavske doline već i iz Krasa i Furlanije. Trebalo je tražiti nove izvore snabdevanja. Takvi izvori su bili Dolomiti i severozapadni deo Gorenjskog. Zbog toga je trebalo likvidirati neprijateljevo uporište u Zeleznikima.

Komanda korpusa je napadu na Zeleznike pripisala veliki značaj. Radi toga je odvojila veoma jake snage, pa su u operaciji učestvovali, pored Gradnikove brigade, još i Vojkova, Prešernova i Kosovelova brigada (iz 30. divizije), divizijski inženjerijski bataljon, Skofjeločki odred i jedan deo korpusa artiljerije.¹⁸¹

Kosovelova brigada je imala zadatak da osigurava napad Gradnikove brigade na Zeleznike od neprijateljeve intervencije iz Zgornje Sorice, odnosno Baške Grape. Skofjeločki odred je kontrolisao neprijateljeva uporišta u Poljanskoj dolini. Vojkova brigada je zatvarala pravac od Skofje Loke — Selca, ka Zeleznikima, a Prešernova bri-

divizije od 25. 10. 1944); IIRP, fase. 226-III (15-dnevni vojni izveštaj štaba 31. divizije od 15. 11. 1944; vojni izveštaj štaba 31. divizije od 1—5. 11. 1944); IIRP, fase. 74-11 (dnevni izveštaji obav. centra 31. divizije od 29—31. 10. 1944. i 1. i 9. 11. 1944); IIRP, fase. 276a-VI (15-dnevni izveštaji štabova Prešernove brigade od 28. 10. 1944. i 11. i 26. 11. 1944); IIRP, fase. 276-III (telegrami štabova Prešernove brigade od 24—31. 10. 1944. i 3—5, 11—13. 11. 1944); IIRP, fase. 75-1 (situacijski izveštaji obav. centra Prešernove brigade od 26, 29—31. 10. 1944. i 1, 11. i 19. 11. 1944); dnevnik 2. bataljona; Mrakov dnevnik.

ist u prešernovoj brigadi se 18. novembra nalazilo ukupno 456 boraca, koji su od naoružanja imali 205 pušaka, 13 automata, 6 teških i 32 puškomitraljeza, po 1 teški i laki minobacač, 4 protivtenkovske puške, 1 »piat« i 254 ručne bombe.

gada sprečavala neprijateljjev prodor u Selšku dolinu iz doline Save. Zbog toga je komanda Prešernove brigade odlučila da 1. bataljonom posedne položaje od Križne gore do Lavtarskog vrha, 2. bataljonom u rejonu Sv. Mohor i 3. bataljonom na levom krilu u rejonu Lajše — Jamnik.

Prešernova brigada je stigla u rejon Sv. Lenart, Zapreval, Rovte u toku 18. novembra, a sledeće noći se prebacila preko Selške doline i posela predviđene položaje.

U toku napada noću, 19/20. novembra, na Zeleznike Gradnikova brigada nije postigla nikakav uspeh. Kada je svanulo, naše su se jedinice povukle i posele nove položaje.

Iz ostalih uporišta neprijatelj u toku 20 novembra nije vršio pokrete, te ni Prešernova brigada toga dana nije imala sukobe sa njim. Nakon pada mraka nastavljen je napad na Zeleznike. Borba se vodila čitavu noć, a 2. i 3. bataljon Gradnikove brigade bili su već ozbiljno narušili sistem neprijateljeve odbrane. Međutim, umesto da brigada nastavi sa napadom i tokom dana i da u toku noći iskoristi postignute uspehe, ona se ponovo povlači i tako dozvoljava neprijatelju da se ponovo sredi i ojača svoj vatrene sistem.

Neprijatelj iz Skofje Loke, Kranja i ostalih većih garnizona nije intervenisao u pravcu Zeleznika ni 20. novembra. Međutim, sledećeg dana iz Skofje Loke prema položajima Vojkove brigade na desnoj obali Selške Sore bili su upućeni samo manji delovi, verovatno radi izviđanja i odvlačenja naše pažnje od kolone koja je krenula u Zeleznike preko Križne gore, gde se nalazio 1. bataljon Prešernove brigade. Bataljon se solidno pripremio za odbranu. Njegova glavina se nalazila na Lavtarskom vrhu, a jedna četa posela je položaje, koji su se od Sv. Urha duž sedla, preko sela Križna Gora, protezali do kote 720. Borci su se dobro ukopali i maskirali svoje položaje.

U neprijateljjevoj koloni bilo je oko 250 vojnika (Nemaca i domobrana). Jedan deo nemačke jedinice bio je na skijama. U prethodnici su se nalazili domobrani, pa su se prvi i našli pod jakom koncentričnom vatrom naših boraca. Već u prvom sukobu neprijatelj je pretrpeo osetne gubitke, a njegova kolona se rasturila. Međutim, on se po-

Partop (partizanski top) sa dometom do 200 m. Po efikasnosti bio je ravan haubici, ali nedovoljno precizan i nepouzdan

novo sredio i obasuo naše položaje snažnom vatrom iz mitraljeza, minobacača i jednog automatskog topa.

Tokom borbe borcima je počelo ponestajati municije. Upravo se tada i jedna grupa neprijateljevih vojnika iznenada pojavila na severnim padinama kote 720 i ugrozila položaj čitave čete. Zbog toga se četa povukla u sastav glavnine bataljona u rejonu Lavtarski vrh.

S obzirom na to da je uspeh napada na Zeleznike u velikoj meri zavisio od upornosti odbrane na ovom pravcu, 1. bataljon je dobio zadatak da u toku noći protivnapadom ponovo osvoji k. 720 i Križnu Goru. To je uspelo samo delimično. Bataljon je osvojio samo k. 720, dok je selo ostalo u neprijateljevim rukama. Međutim, i neprijatelj je preduzeo protivnapad i ponovo osvojio k. 720. Prvi bataljon se ponovo povukao na Lavtarski vrh. U tim borbama poginulo je desetak neprijateljevih vojnika, dok je 1. bataljon izgubio dva borca. Dvojica su bili i ranjeni.

U vreme dok se 1. bataljon Prešernove brigade borio za Križnu Goru, ponovo se rasplamsala borba za Zeleznike. Mada su 2. i 3. bataljon Gradnikove brigade bili sme-

njeni odmornim bataljonima (1. bataljonom Gradnikove brigade i 3. bataljonom Kosovelove brigade) i mada je neprijatelj bio na kraju svojih snaga¹⁸², konačni uspeh nije bio postignut ni u trećoj noći napada. Međutim, zahvaljujući neobičnom sticaju okolnosti, Železniki su se toga dana našli u našim rukama.

Naime, štab divizije je bio obavešten da se u Gorenjoj Vasi iznenada prikupilo oko 800 neprijateljevih vojnika, kojima se priključila i jedna domobranska kolona iz Dolomita. U ubeđenju da je cilj neprijatelja Cerkno, koje je ostalo praktično bez odbrane, komanda divizije je naredila Kosovelovoj brigadi da napusti dotadanje položaje, pa i one kod Zeleznika, i da ubrzanim maršem krene pored Blegoša u Robidnicu i spreči neprijatelju prodor u Cerkno. Međutim, neprijatelj uopšte nije imao za cilj Cerkno, već je iz Gorenje Vasi preko Hotavlja skrenuo ulevo u Ziri gde je vršio pljačku, a zatim se ponovo vratio u Gorenju Vas i tri dana kasnije u Škofju Loku. Tako se desilo da je odsutnost naših jedinica zbog ovih neprijateljevih snaga preživela posada u Zeleznikima iskoristila da ih napusti i sa ranjenicima povuče u Selca.¹⁸³

U to vreme je u Selca stigao i jedan deo kolone koja je u toku noći vodila borbu sa 1. bataljonom Prešernove brigade za Križnu Goru i k. 720. Prvi bataljon se još u toku noći povukao sa Lavtarskog vrha i poseo nove položaje na desnoj obali potoka Bukovščice misleći da će sa tih položaja moći da zadrži neprijatelja. Međutim, neprijateljeva kolona se neometano spustila sa Lavtarskog vrha po zapadnim padinama Hrastnika u dolinu i produžila za Selca. Sa 1. bataljonom se tom prilikom sukobila samo njegova desna pobočnica, koja je sa Lavtarskog vrha skrenula u Hudi Laz.

Na taj način neprijateljeva kolona je uspeła da se probije u Selšku dolinu. Ona je u Selca stigla upravo kada su se tamo našli i žandarmi koji su se povukli iz Zeleznika. Videći u kakvom se očajnom stanju nalaze pre-

¹⁸² IIRP, fase. 256. To se najbolje vidi iz zapisnika o saslušanju zarobljenog žandarma.

¹⁸³ U početku borbe neprijatelj se nalazio u četiri zgrade jako utvrđene i okružene žičanim preprekama. Jedan mitraljez je bio postavljen u tornju crkve.

živeli žandarmi, niko nije ni pokušao da ih ponovo vrati u Zeleznike.

Osvajanjem Zeleznika ostvaren je plan komande 9. korpusa i otvoren put, koji je oslobođenu teritoriju na području Cerkna povezivao sa severozapadnim delom Gorenskog. Međutim, uspešne borbe za Zeleznike bile su od velikog političkog značaja, kako za stanovništvo, tako i za borbe. I jedni i drugi mogli su se uveriti da neprijatelju svakim danom sve više nedostaje snaga i volje za brze i dovoljno efikasne intervencije pri napadu naših snaga na pojedina uporišta. To je bio jedan od mnogih znakova da se rat približava završetku.¹⁸⁴

Bilo je i mnogo drugih znakova da se frantovi približavaju slovenačkoj teritoriji. Već od jeseni 1943. godine skoro svakodnevno iz Italije su dolazile velike formacije savezničkih bombardera i iznad naše teritorije produžavale let prema severu, prema Nemačkoj. Od sredine 1944. godine iznad našeg područja pojavljuju se pojedinačni parovi savezničkih (kasnije i naših) lovaca i jurišnika radi kontrole teritorija, a i napada na železničke stanice, vozove, skladišta, fabrike, kasarne i razne druge vojne objekte. Za moralno-političko stanje na terenu od naročitog je značaja bila činjenica da se u tim napadima saveznički avioni nisu ograničavali samo na »nemačke« ciljeve, već su vršili napade i na domobranska uporišta.

Uprkos toga, domobranstvo, naročito u Dolomitima, bilo je još prilično jako, s obzirom na to da proglas AVNOJ-a sa pozivom da svi oni koji to još nisu učinili do 15. septembra stupe u redove NOV nije u Dolomitima naišao na očekivani odjek. Stoga se naše vojnopoličko rukovodstvo obratilo domobranima i ostalim pripadnicima

¹⁸⁴ IIRP, fase. 226-III (zapovest štaba 31. divizije od 18. U. 1944; relacija štaba 31. divizije od 23. 11. 1944; izveštaj štaba 31. divizije od 5. 11. 1944; operativni izveštaj štaba 31. divizije od 19—21. 11. 1944); IIRP, fase. 74-11 (dnevni izveštaji obav. centra 31. divizije od 21—25. 11. 1944); IIRP, fase. 276a-VI (15-dnevni izveštaj štaba Prešernove brigade od 26. 11. 1944); IIRP, fase. 276-III (telegrami štaba Prešernove brigade od 20—22. 11. 1944); IIRP, fase. 75-1 (situacijski izveštaji obav. centra Prešernove brigade od 22—25. 11. 1944); dnevnik 2. bataljona; Svetinov dnevnik; IIRP, fase. 23-111 (podaci o brojnom stanju).

kvislinških formacija novim pozivom svima koji nisu ogrezli u zločinima i obećalo im amnestiju ako se uključe u jedinice NOV do 15. januara 1945. godine. Da bi poziv bio uverljiviji, komanda 9. korpusa je odlučila da ga prati odgovarajućim vojnim uspehom koji bi sve one, koji bi inače još oklevali, ubedio da u domobranstvu nema ni privremenog spasa.

Zbog toga se komanda korpusa odlučila za napad na nemačko-domobransko uporište Gorenja Vas. To je učinila iz više razloga. Gorenja Vas je bila najisturenije neprijateljevo uporište u Poljanskoj dolini, koje je povezivalo lanac nemačkih uporišta u toj dolini (Škofju Loku, Mure, Visoko, Poljane) sa uporištima u Dolomitima (Lučine, Suhi dol, Št. Jošt itd.). Osvajanjem Gorenje Vasi naše snage bi mogle da vrše pritisak, bilo prema jugu, u Dolomite, bilo prema istoku, niz Poljansku dolinu.

Mada je zamisao za napad na Gorenju Vas u komandi korpusa bila oformljena još krajem novembra, ipak još nije bilo svih uslova za njenu realizaciju. Nanad na uporište, kao što je bila Gorenja Vas sa garnizonom od 250 nemačkih i domobranskih vojnika, iziskivao je i upotrebu teškog naoružanja. Upravo tada je došlo do zastoja u savezničkim pošiljkama iz vazduha, pa je napad na Gorenju Vas bio odgođen za drugu polovinu decembra.

Prešernova brigada je 29. novembra dobila zadatak da se prebaci na sektor Gorenja Vas i što kompaktnije blokira to neprijateljevo uporište. Realizujući taj zadatak, njen 1. bataljon se razmestio u Srednjem brdu, 2. bataljon u Staroj Oselici i 3. bataljon na imanju Kočar na Zirovskom vrhu. Na desnom krilu 3. bataljona, duž Zirovskog vrha, protezali su se položaji Gradnikove brigade, čiji je desnokrilni bataljon sa položaja u rejonu Goropeke zatvarao Zirovsku dolinu. Još dalje, prema Idriji, nalazila se Vojkova brigada. Na taj način su položaji 31. divizije imali oblik potkovice u čijoj sredini se nalazila Zirovska dolina. Stanovništvo ovog područja veoma se obradovalo dolasku naših jedinica, s obzirom na to da je skoro svakodnevno bilo izloženo terorisanju domobranskih patrola, koje su zbog odsutnosti partizanskih snaga neometano ispadale iz najbližih uporišta (Lučine, Št. Jošt, Suhi dol, Sv. trije kralji, Rovte, Veharše), pljačkale i pretile narodu.

Neprijatelj je brzo primetio dolazak čitave 31. divizije na taj sektor¹⁸⁵ i postao oprezan. Iz uporišta je upućivao patrole i pokušavao da odredi raspored naših snaga. Jedna takva patrola je naletela na zasedu 3. bataljona Prešernove brigade, koja se 30. novembra nalazila u rejonu Čela (k. 587) iznad Gorenje Vasi i tom prilikom pretrpela gubitke od 2 poginula i 3 ranjena vojnika.

Drugog decembra došlo je do kombinovane akcije u kojoj su učestvovali gotovo svi neprijateljevi garnizoni na tom području. Međutim, pokušaj da se partizanske snage odbace sa položaja iznad Zirovske doline prema severu pretrpeo je neuspeh. Najjače snage (300 — 400 vojnika) neprijatelj je uputio iz Idrije prema položajima Vojkove brigade, ali i one su odbačene natrag u Idriju. Gradnikova brigada je vodila borbe sa manjim snagama, koje su stigle iz Suhog dola i od Sv. trije kralja i koje je ona bez većih poteškoća prinudila na povlačenje.

Borbe su se toga dana vodile i na položajima Prešernove brigade. Oko šezdeset neprijateljevih vojnika iz Gorenje Vasi uputilo se prema Lašjama na severnim padinama Zirovskog vrha. Presreo ih je 3. bataljon, napao iz neposredne blizine, razbio ih i odbacio u Gorenju Vas. U sukobu je neprijatelj pretrpeo gubitke od dva poginula i tri ranjena vojnika.

Do novih borbi 3. bataljona, ojačanog jednom četom 2. bataljona, došlo je sledećeg dana. Iz Gorenje Vasi neprijatelj je krenuo sa dve kolone. Manja kolona sa oko 60 vojnika uputila se u pravcu Hotavlja, a jača kolona od oko 80—100 vojnika u pravcu k.587, gde se nalazila zaseda 3. bataljona. Već na padinama kote neprijateljeva kolona se razvila u streljački stroj, a zatim prešla u napad uz jaku podršku minobacačke vatre. Dva napada bila su odbijena, a sledeća zaseda nije sačekala već se povukla pošto je već pretila opasnost da bude okružena. Neprijatelj, koji je u

¹⁸⁵ xiRP, d.a., fase. 281-III: dnevni izvještaj org. štaba slov. domobranstva za 8. 12. 1944.

»U Žiriju se partizani voze kolima, jašu konje, priređuju mitinge i nesmetano se kreću... U Žiriju se nalazi čitav štab 31. divizije koji ima telefonsku vezu sa Zirovskim vrhom i još nekim značajnijim dominantnim tačkama...«

tom sukobu imao pet poginulih i šest ranjenih vojnika, odmah zatim vratio se u Gorenju Vas.

Posle ove borbe na ovom odseku je došlo do izvesnog zatišja. Neprijatelj je došao do zaključka da snagama kojima raspolaže u uporištima ne može ništa da se postigne, pa je od više komande tražio pojačanje i insistirao na organizovanju veće ofanzivne akcije protiv partizanskih snaga na ovom području.¹⁸⁶

Inicijativa je na taj način ponovo prešla u ruke naših jedinica. Prešernova brigada dobila je zadatak da uništi veliki bunker na Taboru iznad Gorenje Vasi. Iz tog bunkera neprijatelj je imao mogućnost da vatrom kontroliše ne samo neposredne prilaze Gorenjoj Vasi već i okolinu i severne padine Zirovskog vrha. Naoad na bunker otpočeo je 11 decembra noću, a izvodio ga je 1. bataljon. Napad, međutim, nije uspeo. Približavanje je bilo otežano ne samo zbog guste magle već i zbog prepreka od srušenog drveća oko bunkera. Stražar je na vreme primetio opasnost i zabunio posadu. Sledeće noći usledio je nov pokušaj da se uništi bunker. Iz 1. bataljona upućena je prema Tabora jedna četa, ojačana protivtenkovskim vodom i odeljenjem минера. Glavnina čete uspela je da posedne položaj iznad samog bunkera. U 4,00 časa dva минера su sa oko 25 kg eksploziva uspela da se približe bunkeru i postave uz njegove strane eksploziv. Cim je odjeknula eksplozija neprijatelj je reagovao puštanjem svetlećih raketa i jakim vatrom. Prvi podaci o gubicima bili su da je eksplozija ubila tri i teže ranila dva neprijateljeva vojnika. Kasnije smo saznali da je ubijenih bilo dvanaest, a ranjenih dva neprijateljeva vojnika. Na našoj strani je bio lakše ranjen samo jedan borac.

Posle likvidacije bunkera na Taboru na redu je bio bunker na suprotnoj strani Gorenje Vasi, na padinama Zirovskog vrha. Taj zadatak je dobio 3. bataljon, ojačan minerima inžinjerijskog bataljona divizije. Mada je i taj bunker bio miniran istom količinom eksploziva, kao četiri dana ranije bunker na Taboru, uspeh je bio daleko manji. Razlog tome je što eksploziv nije bio postavljen na stenu.

is(« n R P) d.a., fase. 281-III (dnevni izveštaj org. štaba slov. domobranstva za 8. 12. 1944).

Neprijatelj je na osnovu ovih i drugih akcija, kao i priprema o kojima je preko svojih saradnika bio obavješten, naslućivao da se partizani pripremaju za nešto veće, pa je u tom smislu upozoravao pretpostavljenu komandu na opasnost:

»Situacija je svakog dana sve gora jer partizanima stiže pojačanje, a naročito zato što oni sve češće izvode napade na gorenjska uporišta Gorenja Vas, Lučine, Suhi dol... Iz svega toga može se zaključiti da se partizani pripremaju za neku veću akciju. Saznalo se da kamionima prevoze municiju iz Cerkna u Ziri. Oni tvrde da ih niko više ne može odbaciti sa tog područja i da će uskoro likvidirati sva susedna domobranska uporišta.«¹⁸⁷

Takva situacija je bila na tom području uoči napada na Gorenju Vas.¹⁸⁸

U drugoj polovini decembra, prema podacima obavještajne službe, u Gorenjoj Vasi se nalazilo 253 neprijateljeva vojnika, od toga 145 domobrana, 105 graničara i 3 žandarma. Uporište je bilo jako utvrđeno i okruženo žičanim preprekama. U međuvremenu na Taboru je u toku sledećih dana bio ponovo postavljen.

Za napad na Gorenju Vas bila je određena Vojkova brigada, ojačana sa četiri topa. Gradnikova brigada se nalazila u divizijskoj rezervi i bila je raspoređena tako da je mogla da štiti Vojkovu brigadu od eventualnog iznenađenja spolja i po potrebi da pojača ili smeni njene delove ukoliko se pokaže takva potreba.

¹⁸⁷ IIRP, d.a., fase. 283 (dnevni izveštaj org. štaba slov. domobranstva za 8. 12. 1944).

¹⁸⁸ IIRP, fase. 276-III (telegram štaba 31. divizije od 15. 12. 1944); IIRP, fase. 226-III (15-dnevni vojni izveštaj štaba 31. divizije od 11. 12. 1944; vojni izveštaji štaba 31. divizije za 23, 25, 26. i 30. 11. 1944. i za 4, 6, 11. i 14. 12. 1944); IIRP, fase. 74-11 (dnevni izveštaji obav. centra 31. divizije od 30. 11. 1944. i 3, 11. i 13. 12. 1944); IIRP, fase. 276a-III (15-dnevni izveštaji štaba Prešernove brigade od 10. i 23. 12. 1944); IIRP, fase. 75-1 (14-dnevni izveštaj obav. centra Prešernove brigade od 23. 12. 1944; situacijski izveštaji obav. centra Prešernove brigade od 18, 19, 22, 24—30. 11. 1944. i 3, 4. i 14. 12. 1944); CK ZKS, III 1941-1 (dnevnik Milana Pohara); dnevnik 2. bataljona; Svetinov dnevnik; IIRP, d.a., fase. 281-III (dnevni izveštaji org. štaba slov. domobranstva za 7, 8. i 18. 12. 1944); IIRP, d.a., fase. 283 (dnevni izveštaj org. štaba slov. domobranstva od 19. 12. 1944).

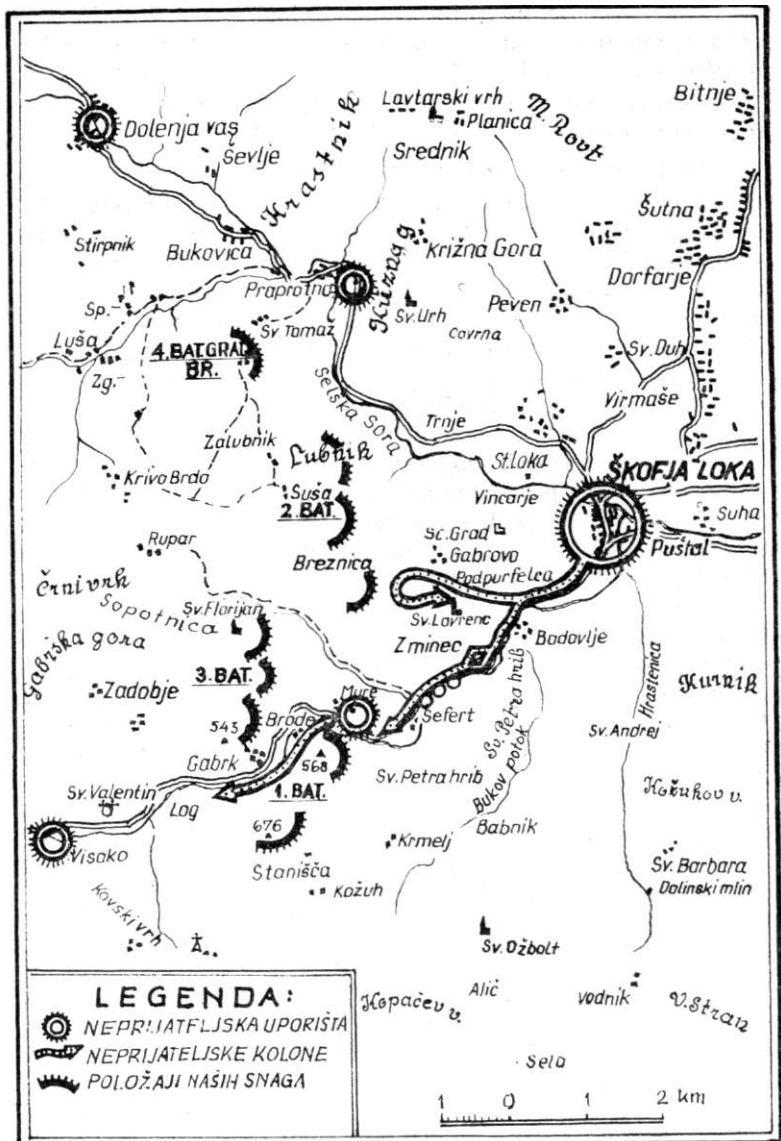
Iz pravca Dolomita napad su obezbeđivale jedinice 30. divizije. Kosovelova brigada je blokirala Lučine i Suhi dol, a ruski bataljon Bazovičke brigade je u rejonu Goropeke i Vrsnika zatvarao pravce iz Dolomita i Idrije. Škofjeloški odred je dobio zadatak da kontroliše neprijateljeva uporišta u Crnom vrhu iznad Polhovog Gradca i u Poljanama.

Najodgovorniji zadatak u pogledu obezbeđenja napada na Gorenju Vas dobila je Prešernova brigada. Ona je zatvarala pravac Škofja Loka — Gorenja Vas i manjim snagama kontrolisala neprijateljeva uporišta u Selškoj dolini. U tim danima se u Škofjoj Loki nalazilo oko 2.200 neprijateljevih vojnika. Da bi mogla uspešno da obavi zadatak, brigada je bila ojačana 4. bataljonom Gradnikove brigade,¹⁸⁹ te minerima i pionirima iz inženirijskog bataljona divizije.

Jedinice brigade napustile su svoje položaje oko Gorenje Vasi 17. decembra i krenule na sektor Mlaka, Cetena ravan, Javorje. Na desnom krilu brigadnog rasporeda nalazio se 1. bataljon. On je poseo položaje na južnoj strani Poljanske Sore u rejonu Sv. Petar Hrib. Jedna njegova četa je posela položaje severno od k. 586 u neposrednoj blizini glavnog puta na levoj obali Poljanske Sore. Jedan vod, ojačan protivtenkovskom puškom i mitraljeskim odeljenjem, sa severnih padina Sv. Petra Hrib kontrolisao je put Škofja Loka — Poljane, a drugi sa položaja na k. 676 štitio desni bok. Položaji bataljona su bili dobri i omogućavali su sadejstvo sa jedinicama na suprotnoj strani Poljanske Sore.

Na severnoj strani Poljanske Sore bili su položaji 3. bataljona. Jedna četa, ojačana mitraljeskim odeljenjem, bila je raspoređena u rejonu k. 543 iznad Gabrka sa zadatkom da neprijatelju onemogući prodor dolinom i da vatrom štiti minske i druge prepreke na putu. Jedan vod iz 2. čete nalazio se iznad Okrogovnika i osiguravao levi bok, a drugi u rejonu Sv. Florijan kontrolisao domobransko uporište na imanju Mure.

¹⁸⁹ To je, u stvari, bio zaštitni bataljon korpusne artiljerije, koji je bio privremeno uključen u Gradnikovu brigadu kao njen 4. bataljon.

Raspored naših snaga pred napad na Gorenju Vas

Na levom krilu 3. bataljona nalazio se 2. bataljon sa položajima u rejonu Breznica, a jedan njegov vod je bio upućen čak na Lubnik (k. 1024) iznad Skofje Loke.

Četvrti bataljon Gradnikove brigade bio je određen u brigadnu rezervu u rejonu Sv. Tomaž i Sv. Lenart.

Stab brigade se nalazio u Mlaki.

Napad na Gorenju Vas otpočeo je 18. decembra noću. Do tada su već sve jedniice Prešernove brigade stigle na svoje položaje. U toku noći ni u prvoj polovini sledećeg dana neprijatelj nije reagovao iz okolnih uporišta. Do prvog sukoba je došlo na položajima 2. bataljona u rejonu Breznica tek predveče. Tada su dve grupe neprijateljevih vojnika, jačine oko 150 vojnika, napale položaje 2. bataljona i posle žestoke borbe prinudile njegove delove da se povuku na nove položaje. U tom sukobu poginulo je desetak neprijateljevih vojnika, a 2. bataljon je imao dva poginula i jednog ranjenog borca. U toku noći bataljon je preduzeo protivnapad, odbacio neprijatelja i ponovo izbio na stare položaje. Tom prilikom poginula su tri, a ranjena dva neprijateljeva vojnika.

Izgleda da je neprijatelj sa kojim je 2. bataljon vodio borbu u rejonu Breznica bio samo pobočnica glavnim neprijateljevim snagama koje su nastupale dolinom. Ovakvim dejstvom neprijatelj je iznenadio jedinice 1. i 3. bataljona. Njegova prethodnica od oko 150 ljudi nije se kretala po glavnom putu na levoj obali Poljanske Sore, već uz samu desnu obalu reke. S obzirom na to da se to dešavalo u mraku, 1. bataljon nije ni primetio niti čuo neprijateljevu kolonu iako se kretala neposredno ispod njegovih položaja.

Uskoro zatim iz Skofje Loke je krenula duž Poljanske Sore i druga neprijateljeva kolona u kojoj se nalazi šest ili sedam kamiona i tri tenka. Kada je kolona stigla do minskog polja i prepreka, bila je napadnuta od 3. bataljona. Međutim, zbog nedostatka protivtenkovskog naoružanja njihova vatra nije bila dovoljno efikasna da bi neprijatelja prinudila na povlačenje. Pod zaštitom tenkova neprijateljevi pioniri su pomoću minodetektora pronašli i onespособili mine, očistili put i produžili kretanje u Poljane. Njihov način dejstva, noćno nastupanje, bio je neuobičajen i u taktičkom pogledu veliko iznenađenje za naše je-

dinice, koje su navikle da se neprijatelj van svojih uporišta kreće isključivo danju.

Međutim, kada se neprijatelj probio u Poljane, još uvek je postojala mogućnost da ga jedinice Skofjeločkog odreda i Gradnikove brigade uz pomoć Prešernove brigade zadrže s obzirom na to da njihovo zadržavanje neposredno ispred Skofje Loke više nije imalo smisla. U međuvremenu štab Prešernove brigade, koji je sa štabom divizije imao radio i telefonsku vezu, nije izvestio o proboju neprijateljeve kolone duž Poljanske Sore.

Stoga je pojava neočekivano jakih snaga u Poljanama i njihovo dalje nastupanje u jutarnjim časovima 20. decembra za malobrojne jedinice Skofjeločkog odreda i Gradnikove brigade bilo potpuno iznenađenje. Njihov otpor je bio slab i neprijateljeva kolona sa tenkovima uskoro se pojavila i u Gorenjoj Vasi.

Borci Vojkove brigade i neke jedinice Gradnikove brigade, koje su učestvovala u neposrednim borbama za Gorenju Vas, pretrpele su težak poraz. Povlačenje je vršeno pod veoma nepovoljnim uslovima, preko brisanog prostora i pod jakom vatrom tenkova i ostalog pešadijskog naoružanja, pa su stoga i gubici bili veoma osetni. Na produženje napada više se nije moglo misliti. U Gorenju Vas je potom stiglo još dvadesetak kamiona sa oko 600 neprijateljevih vojnika.

Prešernova brigada se 20. decembra još uvek nalazila na starim položajima i otvarala vatru na neprijateljeve kamione. Predveče je komanda brigade dobila naređenje da se prebaci na nove položaje, na sektor Gorenje Vasi. Brigada je posela položaje sa sledećim rasporedom bataljona: 1. bataljon u rejonu Kočar na Zirovskom vrhu, 2. bataljon u Staroj Oselici i 3. bataljon u Srednjem brdu.

Tako se napad na Gorenju Vas, od koga se mnogo očekivalo, i pored dugotrajnih i svestranih priprema završio potpunim neuspehom. U velikoj meri krivicu za neuspeh snosi Prešernova brigada, koja nije bila pripremljena za noćno dejstvo protiv nastupajućeg neprijatelja, a ni dovoljno energično dejstvovala po neprijateljevoj koloni koja se kretala ka Poljanama.

Napad na Gorenju Vas je ujedno i poslednja veća operacija u ofanzivi 9. korpusa protiv Dolomita, koja je uniš-

tenjem domobranskog uporišta u Crnom vrhu iznad Idrije 1. septembra bila otpočela veoma uspešno.

Ofanziya 9. korpusa na Dolomite imala je za rezultat što je neprijatelja potisnula u defanzivu i prinudila ga na odbranu Dolomita i čuvanje već postojećih pozicija i sprečila njegove pokušaje da se domobranstvo iz Dolomita u većoj meri proširi u Gorenjsko i Slovenačko primorje.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Podaci: IIRP, fase. 226-III (zapovest štaba 31. divizije od 16. 12. 1944); IIRP, fase. 276a-I (relacija štaba 31. divizije od 21. 12. 1944); IIRP, fase. 226-III (vojni izveštaji štaba 31. divizije za 17, 19. i 22. 12. 1944); IIRP, fase. 276a-III (izveštaj obav. centra 31. divizije od 22. 12. 1944; 15-dnevni izveštaj štaba Prešernove brigade od 23. 12. 1944; telegrami štaba Prešernove brigade od 17—23. 12. 1944); IIRP, fase. 75-1 (situacijski izveštaji obav. centra Prešernove brigade od 22, 24. i 31. 12. 1944); IIRP, fase. 280a-I (izveštaji obav. centra Prešernove brigade od 21. i 22. 12. 1944); IIRP, fase. 226-III (izveštaj obav. centra Prešernove brigade od 3. 1. 1945); dnevnik 2. bataljona; Svetinov dnevnik.